

LASTEN NÄKEMYKSIÄ LASTENSUOJELUN PERHETYÖSTÄ

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö
Kevät 2010
Milla Alenius
Anna Erkkilä

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

ALENIUS, MILLA & ERKKILÄ, ANNA: Lasten näkemyksiä lastensuojelun perhetyöstä.

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö,
62 sivua, 4 liitesivua

Kevät 2010

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on kuulla lasten näkemyksiä lastensuojelun perhetyöstä. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa. Tarkoituksena tutkimuksessa oli tuoda lasten ääni esiin ja mahdollistaa yhteistyökumppanimme työn kehittäminen. Lasten näkemysten selvittäminen ja esiin tuominen mahdollistaa lastensuojelutyön kehittämisen. Tutkimukseen osallistui kuusi alakouluikäistä lasta, jotka olivat lastensuojelun perhetyön asiakkuudessa. Tutkimus toteutettiin nauhoitettuun teemahaastatteluun. Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimustuloksista ilmeni, että lasten osallisuus ja lapsilähtöisyys lastensuojelun perhetyössä vaihtelevat. Lasten kertomassa korostuivat heidän kokemuksensa perhetyöstä sen toteutumispaikan, työntekijöiden ja toiminnan kautta. Lasten osallisuus toteutui heidän kanssaan tehtävässä työssä, lapsen ja perhetyöntekijän kahdenkeskisissä tapaamisissa. Kuitenkaan kaikilla lastensuojelun perhetyön prosessin osa-alueilla lasten kuuleminen ja huomioiminen heidän osallisuutensa vahvistamiseksi ei toteutunut. Lastensuojelun perhetyöhön liittyvät keskustelut jäivät lasten kertomassa vähemmälle huomiolle. Lasten näkemyksiä kuultiin perhetyön toiminnasta ja sen suunnittelusta, mutta ei niinkään perhetyön prosessista.

Tutkimus tuo tärkeää tietoa lasten näkemyksistä lastensuojelun perhetyöstä. Tutkimustulokset ovat hyödynnettävissä lastensuojelutyötä kehitettäessä. Lasten kanssa toimivat työntekijät voivat peilata työtään ja työskentelytapansa tutkimuksen tuloksiin. Tällöin mahdollistuu työn luonteen kehittäminen lapsilähtöisempään suuntaan. Lapsilähtöisyys sekä lapsen yksilöllinen kohtaaminen ja kuuleminen tulisi olla osa kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä.

Avainsanat: lastensuojelun perhetyö, lapsen osallisuus, lapsilähtöisyys, kvalitatiivinen tutkimus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ALENIUS, MILLA & ERKKILÄ, ANNA:
Children's views on family work in child welfare

Bachelor's Thesis in Social pedagogy for work with children and young people
62 pages, 4 appendices

Spring 2010

ABSTRACT

The study is a qualitative study of children's views on family work in child welfare. The study was carried out in cooperation with a family center located in Southern Finland. The purpose of the study was to discover the children's voices and to enable the development of work in the family center. By finding out the children's views it is possible to develop work in child welfare. Six primary school children who were clients of family work in child welfare participated in the study. The study was carried out by recorded theme interviews. The material was interpreted by the method of material-based content analysis.

According to this study, children's participation and child orientation varies in family work in child welfare. In the interviews children expressed their experiences of family work through its place, workers and activity. Children's participation materialized in the work with children, in meetings between a child and a family worker. Although in every sector of the process of family work in child welfare hearing children and taking them into consideration to strengthen their participation didn't materialize. Conversations related to family work in child welfare were not expressed in children's interviews. The child was heard about activities and planning them but not necessarily about the process of family work.

The study gives important information about children's views on family work in child welfare. The results can be utilised in developing the child welfare work. People who work with children can compare their work and ways of working to the results of the study. In this way it is possible to make it more child orientated. Child orientation, the individual encountering and hearing of children should be part of every work that involves children.

Key words: family work in child welfare, child participation, child orientation, qualitative study

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELUN PERHETYÖ	3
2.1	Lastensuojelun perhetyön asiakkaat	5
2.2	Perhetyöhön liittyvät jännitteet	6
2.3	Yhteistyö lastensuojelun perhetyössä	7
3	LAPSEN PAIKKA LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA	8
3.1	Lapsi osallisena lastensuojelun perhetyössä	9
3.2	Lapsen osallisuuden edellytykset	10
3.3	Lapsen yksilöllinen kohtaaminen	11
4	LAPSILÄHTÖISYYS LASTENSUOJELUTYÖSSÄ	13
4.1	Lapsen asema lastensuojelun perhetyössä	14
4.2	Lapsi asiantuntijana	15
4.3	Lapsilähtöisyyden kehittäminen	17
5	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ	18
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
6.1	Yhteistyötaho	20
6.2	Kohderyhmä	21
6.3	Tutkimusmenetelmät	21
6.4	Aineiston hankinta	25
6.5	Tutkimusaineiston analysointi	28
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET	30
7.1	Perhetyön toteutumipaikka	30
7.2	Perhetyöntekijät	35
7.3	Yhdessä tekeminen	37
8	TULOSTEN TARKASTELUA	43
9	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	48
9.1	Tutkimuksen luotettavuus	48
9.2	Tutkimuksen eettisyys	50
10	POHDINTA	52

LÄHTEET

57

LIITTEET

63

1 JOHDANTO

Lapsuus on tärkeä ja ainutlaatuinen, mutta samalla ohikiitävän lyhyt vaihe ihmisen elämänkaareissa. Lapsuuden vuosien kokemukset ovat merkityksellisiä ja kulkevat matkassa läpi elämän. Tämän vuoksi on tärkeää kuulla lasten kokemuksia siinä hetkessä, kun lapsi niitä elää. (Hurtig 2003, 78.) Ongelmana on ollut se, että lasten äänet ovat tulleet kuulluksi pitkällä viiveellä, kun kertoja on jo aikuinen. On tullut esiin hyvin haavoittaviakin kokemuksia lapsuudesta, jolloin lapsen oikeus olla lapsi ja tulla suojelluksi eivät ole toteutuneet. (Lahikainen 2001, 37.)

Lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä on turvata lasten oikeus suojeluun (Taskinen 2008, 12). Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa, että työssä tulee turvata myös lasten oikeus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Kuitenkin useissa tutkimuksissa (Forsberg 1998; Bardy 2001; Hurtig 2003; Pösö 2004) on tuotu esiin lapsen aseman problemaattisuus lastensuojelutyössä. Lastensuojelun perhetyössä lapsen auttamisen on nähty toteutuvan vanhempien auttamisen kautta, jolloin on vaarana, että lapsi jää työskentelyssä aikuisten varjoon (Hurtig 2003, 37).

Vuonna 2008 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli yli 67 000 lasta (Stakes 2009). Peruspalvelujen ohentuessa asiakasmäärät ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana jatkuvasti kasvaneet (Forsberg & Ritala-Koskinen 2010, 55) eikä lasten ja heidän perheidensä tarpeisiin pystytä tällä hetkellä vastaamaan tarpeeksi hyvin (Kuronen & Lahtinen 2010, 65). Lastensuojelutyöhön liittyvä auttamisodotus koskettaa kymmeniä tuhansia lapsia (Hurtig 2003, 11). Mielestämme onkin tärkeää pohtia, toteutuuko lapsen oikeus suojeluun.

Tutustuessamme aiempiin lastensuojelutyön tutkimuksiin havaitsimme, ettei lapsia ja heidän näkemyksiään oltu juurikaan kuultu. Lasten sijaan on useimmiten haastateltu heidän vanhempiaan tai heidän kanssaan työskenteleviä työntekijöitä. Follesøn ja Mevikin (2010, 110) mukaan lasten kuuleminen on kuitenkin ratkaisevassa roolissa lastensuojelutyön kehittämisen kannalta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena onkin tuoda lasten näkemykset esiin ja mahdollistaa uusien näkö-

kulmien saaminen lastensuojelutyöhön. Tutkimuksemme käsittelee lasten näkemystä lastensuojelun perhetyöstä ja se toteutettiin yhteistyössä eteläsuomalaisen perhekeskuksen kanssa. Aiheen valintaa ohjasi oma kiinnostuksemme lapsen asemaan lastensuojelun perhetyössä sekä aiheen ajankohtaisuus ja tarpeellisuus työelämässä.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin haastattelemalla kuutta alakouluikäistä lasta. Tarkoituksena on tuoda lasten ääni esiin ja mahdollistaa yhteistyökumppanimme työn kehittäminen. Mielestämme tutkimus voi tuoda tärkeää tietoa lastensuojelun perhetyöstä lasten näkökulmasta. Sen tulokset ovat hyödynnettävissä kehitettäessä lastensuojelutyötä lapsilähtöisempään ja lasta osallistavampaan suuntaan.

2 LASTENSUOJELUN PERHETYÖ

Lastensuojelun perhetyö on suunnitelmallista, tavoitteellista ja usein intensiivistä toimintaa lapsen ja perheen tueksi. Tarkoituksena on perheen tukeminen tavoitelun muutoksen aikaansaamiseksi. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 43.) Lastensuojelun perhetyö sisältää erilaisia työmuotoja, kuten lastensuojelun avohuollon perhetyön, intensiiviperhetyön sekä ammatillisissa yksiköissä tapahtuvan perhekuntoutuksen (Heino 2008, 47). Tässä tutkimuksessa lastensuojelun perhetyö kohdistuu avohuollon perhetyöhön.

Jokainen kunta, työyhteisö tai yksikkö määrittää tekemäänsä perhetyötä oman toimintakontekstinsa ja perustehtävänsä kautta. Lastensuojelun perhetyö sisältääkin lukuisia erilaisia työtä kuvaavia nimikkeitä. Yhtäältä nimikkeillä voidaan viitata paikkaan tai organisaatioon, esimerkiksi neuvolan perhetyö, tai pyrkimykseen, esimerkiksi kuntouttava perhetyö. Toisaalta voidaan viitata myös työn metodiin, esimerkiksi intensiiviperhetyö, tai työn kohteeseen, esimerkiksi vauvaperhetyö. (Heino 2008, 44.) Koska perhetyön muodot, sisällöt ja tavoitteet saattavat vaihdella huomattavastikin, on perhetyön täsmällinen määrittely vaikeaa (Perhetyö 2009; Kuronen & Lahtinen 2010, 66).

Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kuntaa järjestämään perhetyötä osana lastensuojelun avohuollon palveluja ja tukitoimia lapsen ja perheen tukemiseksi silloin, kun lapsen terveys tai kehitys on vaarantunut (Taskinen 2008, 41–42). Lastensuojeluprosessi käynnistyy sosiaalityöntekijän saadessa tiedon lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta (Heino 2008, 44). Lapsi ja hänen perheensä tulevat lastensuojelun avohuollon tuen piiriin, kun heitä ei voida riittävästi auttaa kunnan peruspalvelujen kautta. Lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa on kyse lapsen tarpeesta suojeluun, kun hänen terveytensä tai kehityksensä on vaarantunut. Tällöin lapsi ja hänen perheensä ovat lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeessa. (Heino 2009, 53.) Yksi avohuollon tukitoimista on lastensuojelun perhetyö (Järvinen ym. 2007, 11).

Perhetyötä tehdään ihmisten kanssa ja työ perustuu inhimillisiin kohtaamisiin ja yhteyksien rakentamiseen. Perhetyö on perheen kotona ja arjessa työskentelyä, yhteistä tekemistä, käytännön apua ja ohjausta, keskustelua sekä perheen itsenäisyyden ja elämänhallinnan tukemista. Lisäksi perhetyö voi pitää sisällään lääkinällistä, sosiaalista ja pedagogista kuntoutusta, lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen sekä vanhemmuuden kanssa työskentelyä perhekohtaisesti ja ryhmätyöskentelyn keinoin. Perhetyö onkin suuntautunut yhä enemmän arkisesta ja konkreettisesta kotiavusta psykososiaaliseen tukeen, keskustelutyöhön ja ammatillistuneempaan auttamiseen. (Heino 2008, 7, 24, 70.) Arkisen ja konkreettisen kotiavun tarve ei ole kuitenkaan poistunut tai vähentynyt, mutta siihen ei tällä hetkellä pystytä tarpeeksi hyvin vastaamaan (Rantalaiho 2006, 47; Heino 2008, 7).

Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on lastensuojelun avohuollon kotiin tehtävä perhetyö. Kotiin tehtävä perhetyö on perheiden kanssa tehtävää työtä erityisesti näiden kotona (Järvinen ym. 2007, 10). Perheen luonnollista ympäristöä, kotia, arvostetaan ammatillisen avun ja kohtaamisen paikkana. Kotiin tehtävässä perhetyössä korostuvat arkisuus, luontevuus, tasavertaisuus ja palvelun saatavuus. Kotona käydessään työntekijä saa monipuolista tietoa perheen arjesta. Näin perheen aidossa ympäristössä, kotona, tapahtuvan vuorovaikutuksen seuraamista ja havainnointia voidaan hyödyntää työskentelyssä. (Hurtig 2003, 116, 118–119.)

Kotiin tehtävä perhetyö mahdollistaa perheen ainutlaatuisuuden tavoittamisen sekä luo perheen ja työntekijän välisen suhteen rakentumiselle edulliset lähtökohdat. Kotiin tehtävässä perhetyössä voidaan korostaa ammattilaisen ja perheen välistä suhdetta, perheen sisäisiä suhteita tai työskentelyn yleistä kokonaisvaltaisuutta. Lisäksi kotiin tehtävä perhetyö mahdollistaa työskentelyn sisällöllisen joustavuuden. Perhetyössä on tärkeää huomioida, että jokaisella perheellä on oma lähtökohtien ja yhteisen historiansa muovaama kulttuuri. Perheen omaan kulttuuriin vaikuttavat perheen ja sen jäsenten sosiaaliset, koulutukselliset, taloudelliset ja fyysiset ominaispiirteet. Perheen ainutlaatuisuuden tavoittaminen on perhetyössä tärkeää ja usein muualla kuin kotona vaikeaa. (Hurtig 2003, 118–119.)

2.1 Lastensuojelun perhetyön asiakkaat

Lastensuojelun perhetyön asiakkaana olevat lapset ovat monella tapaa erityisiä. Kokemustensa vuoksi he voivat olla tarvitsevia ja haavoittuvia. (Hurtig 2003, 36.) Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden kokonaismäärä on vuonna 2007 tehdyn tilastoinnin mukaan kymmenessä vuodessa kaksinkertaistunut. Vuosittain myös uusien lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien määrä on kasvanut, ja vuonna 2007 se oli noin 30 prosenttia asiakkaiden kokonaismäärästä. (Heino 2009, 53–54.) Vuonna 2008 lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli yli 67 000 lasta (Stakes 2009).

Peruspalvelujen ohentuessa ovat lastensuojelun avohuollon piirissä olevien lasten ja nuorten määrät lisääntyneet. Lisäksi lapset ovat saatavan avun suhteen eriarvoisessa asemassa maan eri osissa alueellisen ja kuntien välisen erilaistumisen sekä palvelujen kirjon lisääntymisen vuoksi. (Heino 2008, 3, 11.) Bardy, Salmi ja Heino (2002, 90) toteavat, että parhaimmillaan kunnalla tulisi olla tarjolla räätälöivää sosiaalityötä sekä monipuolinen valikoima avohuollon palveluja perheiden tarpeisiin. Ohuimmillaan sosiaalityöntekijä yrittää pitää yhteyttä, seuraa lapsen ja perheen kehitystä ja toivoo, ettei tilanne pahenisi. Avohuollon lastensuojelutyön on nähty jääneen paljolti sosiaalityön varaan. Heino (2008, 11) tuo kuitenkin esiin, että viime vuosina pula päteivistä sosiaalityöntekijöistä on ajanut vastuun pitkälti perhetyön ja sen tekijöiden varaan.

Heinon (2007, 66) tutkimuksen mukaan lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevien lasten vanhempien tilanteissa korostui jaksamattomuus, avuttomuus, osaamattomuus, vanhemmuuden riittämättömyys sekä perheristiriidat. Lisäksi joka kolmas lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevista lapsista asuu sellaisen vanhemman luona, jolla on mielenterveysongelma. Lastensuojelun avohuollon asiakasperheiden tarpeiden moninaistuessa on myös perhetyö lisääntynyt, laajentunut ja syventynyt, ja vaatii myös työntekijöiltä enemmän. Tärkeintä on, että lastensuojelun perhetyön palveluja olisi saatavissa lasten ja perheiden tarpeen mukaan. (Heino 2009, 65, 69.)

Lastensuojelun perhetyöllä pyritään vastaamaan palvelutarpeeseen, joka liittyy perheiden luonnollisten sosiaalisten verkostojen kaventumiseen, lasten ja nuorten ongelmien kasautumiseen sekä erityispalvelujen tarpeiden jatkuvaan kasvamiseen (Heino 2008, 7). Lastensuojelun perhetyön tavoitteena on selvittää ja arvioida tarkemmin perheen tilannetta sekä työskennellä yhdessä hyväksytyin muutoksen aikaansaamiseksi (Järvinen ym. 2007, 43).

2.2 Perhetyöhön liittyvät jännitteet

Lastensuojelun perhetyö sisältää tuki-, arviointi- ja kontrollitehtävän. Perhetyö on tasapainoilua tuen ja kontrollin välillä. Asiakkuuden alkuvaiheessa perhetyön tehtävänä on perheen tilanteen tarkempi selvittäminen sekä palvelu- ja tuentarpeen arviointi. (Heino 2008, 46–50.) Perhetyöllä pyritään myös tukemaan ja vahvistamaan perheen toimintakykyä sekä ohjaamaan kodin arjen hallinnassa (Järvinen ym. 2007, 84). Työhön kuuluu perheen motivointi työskentelyyn myös sellaisissa tilanteissa, joissa perhe ei itse koe tarvitsevansa tukea (Heino 2008, 50).

Lastensuojelun perhetyön haasteellisuutta lisäävät myös eri osapuolten oikeudet; ammattilaisten oikeus ja velvollisuus puuttua, vanhempien oikeus lapsiinsa ja yksityisyyteensä sekä lapsen oikeus suojeluun (Hurtig 2003, 10–11). Näin ollen perheen tukeminen ja lapsen edun turvaaminen muodostavat ajoittain jännitteisen suhteen. Perhetyöntekijä joutuu tasapainoilemaan eri osapuolten ja jännitteisten suhteiden välillä. Vanhempien ensisijaista vastuuta ja perheen yksityisyyttä tulee kunnioittaa, mutta lasta on tarvittaessa suojeltava silloinkin, kun asianosaiset sitä vastustavat. (Bardy 2009, 42.)

Lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä on lasten auttaminen, jolloin auttamistyön keskiössä tulisi olla lapsi. Kuitenkin lastensuojelutyöhön sisältyvät jännitteet vapaaehtoisuuden ja pakon sekä vanhempien auttamisen ja lapsen tarpeiden välillä muovaavat työn painopisteitä siten, että lapsen ja hänen tilanteensa yksilöllinen kohtaaminen saattaa jäädä varjoon. Tukemista, osallisuutta ja kumppanuutta painottavat työskentelytavat korostavat työn yhteistyö- ja palveluhenkisyttä, ja työ-

hön liittyviä kontrollin ja vallan elementtejä pyritään häilyttämään. (Hurtig 2003, 18–20.)

2.3 Yhteistyö lastensuojelun perhetyössä

Perhetyön kesto, menetelmät ja intensiteetti sekä perheen kanssa työskentelevä verkosto määräytyvät perheen tarpeen ja tilanteen mukaan (Heino 2008, 49; Järvinen ym. 2007, 193–194). Lastensuojelutyössä tehdään yhteistyötä alusta alkaen. Onkin erittäin poikkeuksellista, että sosiaalityöntekijä toimisi lapsen asiassa yksin, ainoana viranomaisena tai irrottaen lapsen omista yhteisöistään. (Heino 2009, 70.) Perhetyöntekijöiden ja sosiaalityöntekijän lisäksi perheen kanssa työskentelevään verkostoon voivat kuulua esimerkiksi neuvolan työntekijä, opettaja, psykologi tai muiden alojen asiantuntijoita (Järvinen ym. 2007, 193).

Tavoitteena moniammatillisessa työssä on asiakkaan tilanteen selkiytyminen ja muutoksen tukeminen, verkoston jäsenten työnjaon ja vastuiden selkiytyminen sekä päällekkäisyyksien karsiutuminen (Järvinen ym. 2007, 194). Vaikka lastensuojelutyötä tehdään yhteistyössä asiakasperheen ja eri työntekijätahojen kanssa, ei se välttämättä takaa jokaisen näkökulman esille saamista. Viranomaisten ollessa vahvasti mukana lapsen asioissa voi olla vaarana, että lapsen läheisverkosto jää sivummalle yhteistyöstä. (Heino 2009, 70.) Moniammatillinen työ mahdollistaa myös lapsen näkökulman esille saamisen, mutta ei takaa sitä (Järvinen ym. 2007, 194).

3 LAPSEN PAIKKA LASTENSUOJELUN ASIAKKAANA

Lapsuuden vuodet ovat ainutlaatuisia ja tärkeitä, mutta samalla ohikiitävän lyhyitä. Lapsuus kulkee mukana koko elämän ja vaikuttaa ihmiseen myös tulevaisuudessa. Tämän vuoksi on tärkeää, että lasta ja lapsuutta arvostetaan niiden ansaitsemalla tavalla. Lapsen kannalta voi olla kohtalokasta, jos hän joutuu elämään lapsuusvuotensa ympäristössä, jossa lapsen oikeus olla lapsi ja saada suojelua eivät toteudu. On aikuisten tehtävä turvata lasten oikeus suojeluun. (Hurtig 2003, 36, 78.)

Suomi on YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa sitoutunut turvaamaan lasten oikeudet suojeluun, voimavaroihin ja osallisuuteen. Nämä oikeudet eivät kuitenkaan monien suomalaisten lasten elämässä toteudu. (Hurtig 2003, 10.) Vuonna 2008 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli yli 16 000, kun taas avohuollon asiakkaana oli yli 67 000 lasta ja nuorta (Stakes 2009). Tärkeää on huomioida lukujen väliin jäävä ero. Lastensuojelun avohuollon työhön kohdistuva auttamisodotus koskettaa kymmeniä tuhansia lapsia. (Hurtig 2003, 11.) Hurtig (2003, 11) nostaa esiin mielestämme tärkeän kysymyksen, toteutuuko lasten oikeus suojeluun?

Hurtigin (2003, 75) tutkimuksessa tuli esiin, että perhetyöntekijöiden näkökulmasta lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevat lapset joutuvat odottamaan ulkopuolista apua pitkään. Haasteena on palvelujärjestelmän korkea kynnys ja lastensuojelutyöhön liittyvä leimautumisen pelko, jolloin ammatillinen apu ei välttämättä tavoita sitä tarvitsevia perheitä. Jotta perheiden tilanteisiin pystyttäisiin puuttumaan varhaisemmin ja apu tavoittaisi lapsen nopeammin, tulisi palvelujärjestelmän kynnystä madaltaa ja luoda tukea antavia työmuotoja lapsiperheiden arkisiin ympäristöihin ilman lastensuojelun leimaa. (Hurtig 2003, 70.)

Lastensuojelun varhainen puuttuminen perheen tilanteeseen ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että ajoitus olisi käytännössä onnistunut ongelmien luonteeseen ja lapsen tilanteeseen nähden. Jos ongelmat ovat syventyneet tai monimutkaistuneet,

voi lapsen avun saaminen hidastua. Tästä näkökulmasta ammatillisen avun käynnistyminen tapahtuu usein valitettavan myöhään. Kysymys oikeasta ajoituksesta onkin yksi lastensuojelutyön ja yleisesti lasten suojelutyön ikuisuuskyymyksistä. (Hurtig 2003, 71.)

3.1 Lapsi osallisena lastensuojelun perhetyössä

Lapsi on syntymästään lähtien aktiivinen toimija. Sillä, miten lapsi kokee voivansa vaikuttaa ympäristöönsä, on suuri merkitys myös hänen kehitykselleen. Lasten osallisuudessa on kyse mahdollisuudesta ilmaisesta itseään sekä tulla kuulluksi ja ymmärretyksi omine kokemuksineen ja tunteineen. (Taskinen 2008, 20.) 1990-luvulta alkaen on alettu pohtia lasten mahdollisuutta osallistua enemmän heitä koskevaan lastensuojelutyöhön. Osallisuus antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden ymmärtää itseään paremmin, ja näin ollen se on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 117, 123.)

Lapsen osallisuuteen vaikuttaa se, miten hän voi itse olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa työtä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Lasten oikeudesta osallisuuteen on säädetty laissa sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Kansainvälisellä tasolla lasten oikeus osallisuuteen on määritelty YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa, joka velvoittaa viranomaisia takaamaan lapselle osallistumisen ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuudet kaikissa häntä koskevissa asioissa. (Hotari ym. 2009, 117.)

Kansallisella tasolla lasten oikeus osallisuuteen on määritelty Suomen perustuslaissa, sosiaalihuollon asiakaslaissa sekä lastensuojelulaissa. Näiden lakien mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä heillä tulee olla mahdollisuus ilmaista toivomuksensa ja mielipiteensä ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Lastensuojelulaki korostaa vahvasti lapsen oikeutta osallisuuteen kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. (Hotari ym. 2009, 118.)

Huoli lapsen hyvinvoinnista velvoittaa lastensuojelun ammattilaisen tarkastelemaan lapsen ja hänen ympäristönsä tilannetta, tunnistamaan lapsen mahdollinen avun tarve ja tarvittaessa vastaamaan siihen. Rooli perheen yksityisyyteen kuuluvien vastuiden valvojana, hyvän ja turvallisen kasvun arvioijana sekä lasten oikeuksien toteutumisen turvaajana on ammattilaiselle haastava. Perhetyötä tehdessä lasten sijaan suojelun kohteeksi saattaa nousta perheen aikuisten ja ammattilaisten välinen työskentelysuhde. (Hurtig 2003, 10, 36, 193.)

Jos perhetyötä tehdään aikuislähtöisesti, voi keskeisenä tavoitteena olla luottamuksellisen suhteen rakentaminen vanhempiin tuen tarjoamisen ja vastaanottamisen toteutumiseksi. Lapsen ensisijaisena tarpeena nähdään tarve läheissuhteisiin, ja vanhemmat nähdään keskeisenä osana lapsen elinympäristöä. Tällöin vanhempien auttaminen koetaan parhaaksi tavaksi auttaa lasta. Tällainen välillinen, vanhempien kautta tapahtuva auttaminen tapa saattaa olla lapsen kannalta pulmallinen. Ammattilaisella on oikeus puuttua, mutta se pyritään tekemään mahdollisimman hienovaraisesti perheen yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta kunnioittaen, jolloin lapsen etu, tarpeet ja oikeudet saattavat jäädä perhekokonaisuuden sisään ja vanhempien tarpeiden varjoon. (Hurtig 2003, 18–21, 37.)

Hurtigin (2003, 193–195) mukaan tämän työskentelysuhteen jatkuvuuden turvaaminen edellyttää työssä vuorovaikutukseen keskittymistä, neutraalisuuden vaalimista sekä moraaliulottuvuuden välttämistä. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä tuo konkreettista tai välitöntä ratkaisua lasten tilanteisiin. Lasten suojelun toteutumiseksi tulisi lasten auttaminen ja heidän hyvinvointinsa turvaaminen nähdä työn ensisijaisena tehtävänä.

3.2 Lapsen osallisuuden edellytykset

Lasten osallisuudessa aikuisen rooli osallisuuden edellytysten luojana korostuu. Aikuisen kanssa tapahtuva vuorovaikutus on yksi tärkeimmistä elementeistä lasten osallistumisen mahdollistamiseksi. Lapsen kannalta on tärkeää, että hänellä on sekä tilaa että mahdollisuus olla turvallisesti läsnä häntä koskevissa asioissa. Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi on tärkeää nähdä lapsi yksilönä ja hänen omista

lähtökohdistaan käsin sekä mahdollistaa arkikäytännöissä tapahtuva lapsen kuuleminen yksilöinä. (Hotari 2007, 9; Hotari ym. 2009, 119, 123–124.)

Lapsen asiantuntijuutta häntä itseään koskevissa asioissa tulee arvostaa niin, että hän tulee kuulluksi myös silloin, kun hänen kertomansa tieto on ristiriidassa aikuiselta saadun tiedon kanssa. Lisäksi lapsen kertomaa tietoa tulee arvostaa silloin, kun aikuinen ei koe sitä yhtä merkittävänä kuin lapsi itse. (Hotari ym. 2009, 124.) Osallisuuden edellytysten luomisen lisäksi aikuisella on tärkeä rooli vastuunkantajana. Vaikka lasta kuullaan ja hänen kanssaan keskustellaan asioista, on lapsella oikeus olla lapsi eikä hänen pidä joutua kantamaan aikuisen vastuuta. (Taskinen 2008, 19–20.) Lapsella on oikeus luottaa aikuisen huolenpitoon (Hurtig 2003, 36).

Lapsen fyysinen läsnä- tai poissaolo ei välttämättä takaa tai poissulje lapsen osallisuutta lastensuojelutyössä. Lapsen fyysinen poissaolo tapaamisissa ei välttämättä tarkoita sitä, ettei lapsi olisi osallinen. Lapsi saattaa olla vahvasti mukana tapaamisissa läsnä olevien puheissa. Tällöin lapsen osallisuus toteutuu siinä, miten hänestä ja häneen liittyvistä asioista puhutaan ja kenen kanssa. Lapsen fyysinen läsnäolo tapaamisissa ei välttämättä takaa hänen osallisuuttaan. Jos auttamistyön keskiössä ovat vanhemmat tarpeineen, saattaa lapsi jäädä autettavana vanhempiensa varjoon. (Hurtig 2003, 136–144.)

3.3 Lapsen yksilöllinen kohtaaminen

Kontaktin luominen lapseen on tärkeä, mutta myös haastava tehtävä. Lapsen kohtaaminen ja lapsen kuuleminen vaatii työntekijältä aitoa kiinnostusta lapsen kertomaa kohtaan. Lisäksi työntekijällä tulee olla halu kuulla lasta kaikissa häntä koskevissa asioissa, myös silloin, kun lapselta saatu tieto saattaa monimutkaistaa työn etenemistä. (Hurtig 2003, 183–185.)

Työntekijä voi kokea lapsen liian vaikeana kohdata ja saattaa ajatella, että lapsi on liian hauras käsittelemään vaikeita asioita. Toisinaan lapsi voidaan nähdä myös ongelmana käyttäytymisensä perusteella. Tällöin auttamistyön sisällöksi saattaa lapsen kokemusten kuulemisen sijaan nousta lapsen käyttäytymisen muokkaami-

nen. Työntekijä voi nähdä oman osaamisensa ja ammatilliset valmiutensa puutteellisena ja siirtää lapsen viranomaiselta toiselle. Toisinaan haasteeksi nousee lapsen käyttäytyminen. Helposti ajatellaan, että pahoinvointi lapsi käyttäytyy häiritsevästi, jolloin hiljaisen ja sulkeutuneen lapsen tarvetta suojeluun ei nähdä akuuttina. Useimmiten lapset koetaan venyvinä ja kestävinä, jolloin he saattavat joutua odottamaan apua liiankin pitkään. (Lahikainen 2001, 40; Hurtig 2003, 183–185.)

Käytännön työssä lapsen osallisuuden mahdollistaminen ja vahvistaminen on monitahoinen kysymys (Hotari ym. 2009, 124). Eskosen, Korpisen ja Raitakarin (2006, 26) mukaan lapsen kohtaamisen vaikeuteen liittyviä syitä ovat esimerkiksi sosiaalityön menetelmät, lapsen edun määrittämisen vaikeudet, lasten kehityksellinen erilaisuus sekä lapsen asema yhteiskunnassa. Yhtä lailla vaatii on lasten keskinäisten erojen tunnistaminen. Esimerkiksi ikä ja kehitystaso voivat jossakin määrin yhdenmukaistaa lasten osallisuuden tukemisen keinoja, mutta eivät anna yksiselitteistä ohjetta siitä, miten juuri kyseessä olevan lapsen kohdalla tulisi menetellä. (Hotari ym. 2009, 125.) Lasten osallisuuden vahvistamiseen liittyvistä haasteista huolimatta työ sen kehittämiseksi on käynnistynyt. Lastensuojelutyön ammattilaiset ovat halunneet oppia huomioimaan ja kohtaamaan lapsen sekä kehittämään työvälineitä lasten kanssa työskentelyyn. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törönen 2006, 14.)

4 LAPSILÄHTÖISYYS LASTENSUOJELUTYÖSSÄ

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan työskentelyn lasten suojelemiseksi tulee lähteä lapsesta ja lapsen tarpeista, tehtävien päätösten ja ratkaisujen on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lapsi on aktiivinen osapuoli, jonka tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ikä- ja kehitystasoaan vastaavasti. Lisäksi lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa, että kaikissa lasta koskevissa lastensuojeluasioissa on 12 vuotta täyttäneelle lapselle varattava mahdollisuus tulla virallisesti kuulluksi. (Taskinen 2008, 15.)

Lastensuojelulain (417/2007) sisältäessä yksilöllisyyden vaateen on lastensuojelutyössä suuntauduttu yhä enemmän lapsen näkökulmaa painottavaan työotteeseen. Haasteena on se, että työntekijän tulisi samanaikaisesti toimia sekä yksilöllisesti lapsen ehdoilla että kokonaisvaltaisesti lapsen arkea hahmottaen. Yksilöllisyydellä tarkoitetaan sitä, että asiakas, niin aikuinen kuin lapsikin, on oman arkensa ja elämänsä asiantuntija. Kokonaisvaltaisuus lastensuojelutyössä tarkoittaa sitä, että työntekijän tulee huomioida lapsen elämän kokonaisuus erilaisine osa-alueineen ja tapahtumapaikkoineen turvataksaan lapsen hyvinvointi ja oikeus suojeluun. (Kaikko & Friis 2009, 78–79.)

Lastensuojelun perhetyössä lapsilähtöisyys on lapsen huomioimista moniulotteisesti. Se ei ole vain lapsimyönteisyyttä, vaan myös konkreettisia valintoja auttamistyössä. (Järvinen ym. 2007, 28.) Laajemmin ajateltuna lapsilähtöisyys on työorientaatio, jossa suunnittelu, toiminta ja käsiteltävät asiat lähtevät lapsesta. Lapsilähtöinen työorientaatio korostaa näkemystä, jonka mukaan lastensuojelu tekee työtä perheen kanssa nimenomaan lasta auttaakseen. Yleisesti lapsilähtöisyys saattaa käsittää vain lapsen kanssa olemisena, mutta se on myös tavoitteellista työskentelyä lapsen kanssa. Lapsilähtöisyys on näkökulman pitämistä lapsessa silloinkin, kun työtä tehdään vanhempien kanssa. (Möller 2005, 63–65.) Työntekijän tehtävänä on toimia lapsen tarpeiden tulkkina ja tarpeiden toteutumisen edesauttajana (Myllärniemi 2007, 21).

4.1 Lapsen asema lastensuojelun perhetyössä

Useat lastensuojelututkimukset (Forsberg 1998; Bardy 2001; Hurtig 2003; Pösö 2004) ovat tuoneet esiin lasten aseman ongelmallisuuden lastensuojelun ammattikäytännöissä. Työn keskittyessä ammattilaisen ja vanhempien välisen yhteistyösuhteen rakentamiseen saattavat lapset jäädä sivuosaan. Lapsen oikeudet eivät toteudu, jos lasta auttamaan asetettu instituutio ei onnistu vastaamaan lapsen osallisuuden ja suojelun tarpeeseen. (Hurtig 2003, 10–11.) Bardy ym. (2002, 91) toteavat, että erityisesti kotona asuvat avohuollollisen tuen piirissä olevat lapset ovat tehdyissä tutkimuksissa jääneet näkymättömiksi omine kokemuksineen ja tarpeineen.

Lapsen asiakkuuden ja lapsen kanssa työskentelyn haasteena on nähdä ja kuvata asioita lapsen näkökulmasta (Möller 2005, 67; Järvinen ym. 2007, 28). Yleisesti lastensuojelutyössä lapsen ja perheen tilannetta kuvataan vanhempien näkökulmasta ja heidän ongelmiansa kautta. Esimerkiksi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien sijaan voitaisiin puhua siitä, miten lapsi kokee elämisen perheessä, jossa vanhemmalla on päihde- tai mielenterveysongelmia. (Möller 2005, 67.)

Lapsinäkökulman tulisi olla esillä myös työn seurannassa ja arvioinnissa. Ei ole merkittävää seurata niinkään sitä, muuttaako vanhempi elämäntapaansa tai käyttäytymistään, vaan arvioida, näkyykö muutos lapsen elämässä ja hänen kokemuksissaan. (Möller 2005, 68.) Jos lastensuojelun perhetyötä tehdään vanhempien näkökulmasta, voi vaarana olla, että vanhemmat omilla tarpeillaan vievät työntekijän huomion ja lapsi omine kokemuksineen jää työskentelyssä varjoon. Työntekijän vastuulla onkin huolehtia lapsen kuulemisesta sekä hänen tarpeidensa huomioimisesta ja esiin nostamisesta. (Järvinen ym. 2007, 28–29.)

Lapsen näkeminen ensisijaisena ja hänen näkökulmansa esiintuonti auttamistyössä saattaa herättää kritiikkiä liiallisesta lapsilähtöisyydestä sekä vanhempien ja heidän tarpeidensa ohittamisesta (Järvinen ym. 2007, 29). Lapsen yksilöllinen kohtaaminen ja hänen kanssaan tehty työ on aiheuttanut ristiriitoja suhteessa yleis-

sesti omaksuttuun perhekeskeiseen, vanhempien ensisijaisuutta painottavaan, työskentelytapaan. Lapsilähtöisyyttä on kritisoitu vanhempien vastuun ohittamisesta, mikä on ristiriidassa vahvojen yleiskulttuuristen uskomusten kanssa. (Forsberg 1998, 265–266.)

Lapsilähtöisyys ei kuitenkaan tarkoita vanhemman sulkemista työskentelyn ulkopuolelle. Tarkoituksena on, että jokainen osapuoli, niin lapsi kuin vanhempikin, tulee kuulluksi tasavertaisesti. Yhteisen tavoitteen löytäminen ja yhteistyön eteneminen on helpompaa, kun katseet on yhdessä kohdistettu lapseen. Se on edellytys myös lapsen edun toteutumiselle, joka ei yleensä voi tapahtua ilman vanhempia, sillä lapsen hyvinvointi on vahvasti riippuvainen koko perheen hyvinvoinnista. (Järvinen ym. 2007, 29.) Avoin suhde lapsen vanhempiin ja lapsen edun esillä pitäminen mahdollistaa yhteistyön etenemisen niin lapsen kuin vanhempienkin kanssa. (Kaikko & Friis 2009, 78–79.)

4.2 Lapsi asiantuntijana

Lapsitutkimus on tuonut esiin lapsen äänen kuulemisen merkityksen ja lapsen tiedon arvokkuuden (Ritala-Koskinen 2001, 146). Lastensuojelutyössä ja lapsen kohtaamisessa korostuu ajatus siitä, että lapsi tietää jotain, mitä kukaan muu ei voi tietää. Lapsen mukanaolo tiedon tuottamisessa mahdollistaa lapsen osallisuuden ja aktiivisen toimijuuden. (Hurtig 2006, 167.)

Lapsen kuulemisen luotettavuutta on myös epäilty (Ritala-Koskinen 2001, 147). Esimerkiksi lastensuojelussa lasta kuultaessa lapsella saattaa olla lojaliteettiristiriitoja suhteessa läheisiinsä, jotka saattavat vaikuttaa lapsen mielipiteeseen. Lapsen kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen ovatkin lastensuojelun vaikeimpia tehtäviä. Lapsen mielipidettä voidaan selvittää myös kuulemalla ja keräämällä selvityksiä esimerkiksi lapsen läheisiltä ihmisiltä, päiväkodista tai koulusta. Lisäksi lapsen käyttäytymistä ja tekoja seuraamalla voidaan selvittää lapsen mielipidettä. (Räty 2004, 99.)

Lapsilähtöisyyden rinnalla elävät vahvoina myös käsitykset lasten kohtaamisen haasteista sekä lapsilta saadun tiedon hankkimisen ja hyödyntämisen ristiriidoista. Usein kuva perheen tilanteesta on työntekijälle epäselvä. Käsitykset perheenjäsenten tarpeista ja ongelmista ovat vaikeasti hahmotettavissa ja ehkä ristiriitaisiakin keskenään. Työntekijän näkökulmasta perheen aikuiset tarjoavat usein lapsia helpomman samastumisenkohteen. Vaikka lapsen kohtaaminen ja häneltä saatu tieto nähdään tärkeänä osana työskentelyprosessia, voidaan sen kokea samalla mutkistavan työtä. Useasta lähteestä koottu, moniulotteinen ja epävarma tieto tekee työtä haastavampaa. Tällöin lasten asiantuntijuutta arvostavakin työntekijä voi toiminnassaan painottaa aikuislähtöisyyttä tiedon keruussa ja käytössä. (Hurtig 2006, 169.)

Kohdatessaan lapsen työntekijän on tärkeää muistaa, että lapsella on paljon asiantuntemusta omasta elämäntilanteestaan. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että lapsi saisi mahdollisuuden tulla kuulluksi, vaikka se vaatisikin toimintatapojen muuttamista. (Eskonen ym. 2006, 41.) Haasteita lapsen kohtaamiseen tuovat käsitykset esimerkiksi lapsen voimavaroista ja kyvystä selviytyä ja sopeutua vaikeaan tilanteeseen. Oletetaan, että traumaattiset kokemukset ja muistot unohtuvat lapsen mielestä ja korjautuvat itsestään. Toisaalta haasteena voi myös olla käsitys lapsen särkyemisestä vaikeita asioita käsiteltäessä. Oletetaan, että vaikeiden kokemusten käsittely lapsen kanssa vaatii ammattilaiselta erityisosaamista. Tällöin voidaan nähdä vastuullisemmaksi välttää kontaktia lapseen ja lähettää hänet eteenpäin kuin hyödyntää omaa osaamistaan. (Hurtig 2006, 170–171.)

Lastensuojelutyössä haasteellista ei ole vain se, miten lapsi otetaan riittävästi mukaan työskentelyyn, vaan myös se, miten työskentelyssä otetaan huomioon lapsen oikeus olla osallistumatta. Työntekijällä tulee olla herkkyys kuulla ja aistia, mihin lapsi on valmis ja mikä on hänen tapansa osallistua. (Möller 2005, 66–67.) Lapsen kohtaamisessa työntekijän tulee huomioida lapsen erityisyys ja vuorovaikutuksessa olemisen tavat. Lapselle ominaiset toimintatavat huomioiden voidaan puheen ja havainnoinnin rinnalle ottaa myös erilaisia toiminnallisia työskentelytapoja. (Järvinen ym. 2007, 29.) Lastensuojelutyön tulisi sisältää yhä enemmän erilaisia las-

ten osallistamisen tapoja ja herkkyyttä tarkastella, miten lapsilähtöisyys kulloinkin toteutuu (Eskonen ym. 2006, 42).

4.3 Lapsilähtöisyyden kehittäminen

Lapsilähtöisyys ja -keskeisyys ovat olleet esillä muun muassa lastensuojelun kehittämishankkeissa (Hurtig 2003, 11–12). Kehitettävää on ollut ammattilaisten asenteellisissa ja taidollisissa valmiuksissa kohdata lasta aikuisista erillisenä asiakkaana. Keskusteluiden rinnalle on kehitetty toiminnallisia menetelmiä, työmenetelmiä ja tukimateriaalia helpottamaan lapsen kohtaamista. (Forsberg ym. 2006, 16.)

Lapsen kohtaamisessa tarvitaan monimuotoisia kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tapoja. Erilaisia kohtaamisen tapoja hyödyntäen voidaan päästä kosketuksiin lasten ajatusten ja kokemusten kanssa. (Känkänen 2006, 147.) Toiminnallisuus on lapselle luontaista toimintaa. Lapselle liike, liikkuminen ja ilmeet voivat olla keino viestittää kokemuksia ja asioita, joille ei löydy sanoja ja joita on vaikea sanoittaa. Lisäksi toiminnallisuus tarjoaa mahdollisuuden ajatella monien aistien avulla. (Helavirta 2007, 636–637.) Lapsilähtöisen tiedon keruu edellyttää aikuista, joka tarjoaa lapselle sopivia välineitä kertomiseen (Hurtig 2006, 173).

On tärkeää, että lasten kohtaaminen koettaisiin kuuluvan osaksi kaikkien lastensuojeluammattilaisten tekemää työtä. Suojelutehtävän toteutuminen ja lapsen näkökulman vahvistaminen edellyttää lastensuojelun perhetyön toimintatapojen muokkaamista. Lastensuojelun perhetyön tulisi sisältää toiminnallista osaamista. Tämä edellyttää työntekijältä kykyä arvioida tilannetta lapsen näkökulmasta, taitoa kohdata lapsi yksilönä sekä herkkyyttä säädellä omaa toimintaa tilanteen mukaan. (Hurtig 2003, 181, 195.)

5 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tutkimuksen tavoitteena on kuulla lasten näkemyksiä lastensuojelun perhetyöstä. Tarkoituksena on tuoda lasten ääni esiin ja mahdollistaa yhteistyökumppanimme työn kehittäminen. Tutkimus on rajattu käsittelemään lastensuojelun perhetyötä lapsen näkökulmasta. Perhe on lapsen tärkein yhteisö, minkä vuoksi työ lasten suojelemiseksi on mielestämme tärkeä tehdä koko perheen tilanne huomioiden.

Lastensuojelulaki (417/2007) korostaa yhä enemmän lapsen etua ja osallisuutta lastensuojelutyön prosesseissa. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, mutta lapsen näkökulma on jäänyt aiemmin tehdyissä tutkimuksissa vähälle huomiolle. Tutkimuksen kohderyhmäksi rajattiin lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevat alakouluikäiset lapset, joiden perheessä tehdään lastensuojelun perhetyötä.

Tiedusteltuamme aiheen ajankohtaisuutta ja tarpeellisuutta työelämästä se herätti kiinnostusta ja saimme yhteistyökumppaniksemme eteläsuomalaisen perhekeskuksen. Yhteistyötahollemme tehtyihin aiempiin tutkimuksiin tutustuessamme havaitsimme, ettei lasten kokemuksia oltu aiemmin kuultu. Kaikissa aiemmissä tutkimuksissa kohderyhmänä olivat olleet lasten vanhemmat tai perhekeskuksen työntekijät.

Tutkimustehtävä on:

- Mitä lapset kertovat lastensuojelun perhetyöstä?

Tarkoituksena on kuulla, mitä lapsi haluaa kertoa, joten pyrimme välttämään liiallista suunnitelmallisuutta kysymysten suhteen. Tutkimuksessa selvitetään muun muassa lasten käsityksiä perhetyöstä, sitä toteuttavista ihmisistä ja sen toteutumipaikoista. Lisäksi tutkimme, minkä lapsi kokee mielekkäänä perhetyössä.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Viime aikoina on tuotu esiin, kuinka lasten omat näkökulmat elämästään ovat jääneet vähäiselle huomiolle lapsiin kohdistuneissa tutkimuksissa (Eronen, Laakso & Pösö 2010, 157). Etenkin kotona asuvien lastensuojelun avoimuuden tuen piirissä olevien lasten äänet eivät ole tulleet kuulluksi (Helavirta 2007, 630). Kuitenkin lapsitutkimus on tuonut esiin lasten kuulemisen ja heiltä saadun tiedon arvokkuuden, ja tietoa voidaan saada myös suoraan lapselta (Ritala-Koskinen 2001, 146).

Lapsia on harvoin kuultu laadullista sosiaalitutkimusta varten. Lapset on hyvin pitkälti nähty erityisryhmänä, jota ei voi haastatella kuten aikuisia. Lasten kykyyn tuottaa luotettavaa tietoa on suhtauduttu epäilevästi. Tämän vuoksi on mieluummin kuultu lasten vanhempia, opettajia tai muita lapsen elämään kuuluvia aikuisia. (Ritala-Koskinen 2001, 145–146.) Saman havainnon teimme tutustuttuamme aiheita käsittelevään kirjallisuuteen ja yhteistyötahtollemme tehtyihin opinnäytetöihin. Useissa lastensuojelutyöhön liittyvissä tutkimuksissa painottui aikuisnäkökulma. Lapsi saatettiin nähdä tärkeänä osapuolena työskentelyssä, mutta lapsen kohtaaminen ja hänen osallisuutensa vahvistaminen koettiin haasteelliseksi. Myös jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa saadun palautteen perusteella lapsen kohtaaminen ja kuuleminen koettiin tarpeelliseksi, mutta samalla haastavaksi aiheeksi.

Lapsen kohtaamisen ja kuulemisen tärkeydestä huolimatta lapsitutkimusta kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Helavirran (2007, 630) mukaan kritiikkiä on esitetty siitä, voidaanko lastensuojelun asiakkaana olevia lapsia ottaa mukaan tutkimukseen. On pelätty, että tutkimus kuormittaisi entisestään kuormittavissa oloissa eläviä lapsia. Lastensuojelun kenttään sijoittuvien tutkimusten kautta tiedetään, että lapset ovat kuitenkin halukkaita puhumaan, kun heitä kuunnellaan.

Tutustuttuamme lapsen asemasta lastensuojelutyössä kertovaan kirjallisuuteen kiinnostuimme aiheesta. Keväällä 2009 tiedustelimme aiheen tarpeellisuutta ja ajankohtaisuutta työelämästä. Aiheemme herätti kiinnostusta ja saimme opinnäytetyöhömme yhteistyökumppaniksi lastensuojelun perhetyötä tekevän eteläsuoma-

laisen perhekeskuksen. Yhdessä yhteistyötahon työntekijöiden kanssa määrittelimme tarkemmin tutkimustehtävää ja -kysymyksiä, jotta tutkimus mahdollistaisi myös yhteistyötahon työn kehittämisen. Tutkimusluvut saatuamme kohderyhmäkksi saimme kuusi alakouluikäistä lasta. Tutkimus toteutettiin teemahaastatteluin syksyllä 2009 yhteistyökumppanimme tiloissa.

6.1 Yhteistyötaho

Yhteistyötahona oleva perhekeskus tarjoaa kunnan lastensuojelun avohuollon asiakkaille lastensuojelun perhetyötä. Työ on yksilöllisesti suunniteltua perhetyötä, jossa tuetaan asiakkaan omien voimavarojen ja vahvuuksien löytymistä ja hyödyntämistä. Käytännön työ perustuu lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtilaukseen ja toimeksiantoon. Perhetyötä tehdään asiakasperheiden kotona. Perhetyön tavoitteet määritellään yhdessä sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa, asiakas on aina mukana perhetyön suunnittelussa ja tavoitteiden asettelussa. (Perhekeskus 2007, 11–13.)

Opinnäytetyöhön liittyvät lasten haastattelut toteutettiin syksyllä 2009. Tuolloin perhekeskuksessa toimi kuusi perhetyöntekijää, joilla kaikilla on opistoasteen koulutus tai sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto. Perhetyöntekijät työskentelevät vaihtuvina työpareina ja joustavat työajoissa asiakkaiden mukaan. Omaan osaamistaan työntekijät ovat hyödyntäneet erilaisten projektien ja ryhmätoiminnan muodossa. (Perhekeskus 2007, 13–14.)

Yhteistyötahon toimintaa ohjaavat lastensuojelulaki, ammattieettiset periaatteet sekä ratkaisu- ja voimavarakeskeinen ajattelu. Perhetyön asiakkaat ovat oman elämänsä asiantuntijoita, lasten ja heidän vanhempiensa kunnioittaminen on työskentelyssä tärkeää. Yhteistyötahon työtä ohjaa asiakkaan ihmisarvon kunnioittaminen, tasavertainen kohtelu, luottamuksellisuus, rehellisyys, avoimuus ja ennakkoluulottomuus. Erityisen tärkeää on lapsen kuuleminen ja huomioiminen. Toiminnan lähtökohtana on lasten oikeuksien puolustaminen ja lapsuuden vaaliminen. (Perhekeskus 2007, 12.)

6.2 Kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä on kuusi alakouluikäistä lasta, jotka ovat lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa ja joiden perheessä tehdään lastensuojelun perhetyötä. Sovimme yhdessä yhteistyötahon kanssa, että perhetyöntekijät valitsevat kohderyhmään kuuluvat lapset. Esitimme yhteistyötahollemme toiveen, että perhetyön asiakkuus ei olisi lapsilla vasta alkanut.

Perhetyöntekijät esittivät haastattelupyynnötämme perheille, joilla ei ollut meneillään akuuttia kriisivaihetta. Kohderyhmä valikoitui niin, että jokaiselta kuudelta perhekeskuksen perhetyöntekijältä osallistui vähintään yksi alakouluikäinen asiakslapsi tutkimukseemme. Lisäksi toivoimme, että haastateltavina olisi mahdollisuuksien mukaan sekä tyttöjä että poikia, ja että lasten iät olisivat mahdollisimman kattavasti 7–12 -ikävuoden väliltä. Nämä seikat huomioiden perhetyöntekijät esittivät haastattelupyynnön (liite 1) kuudelle lapselle ja heidän perheilleen. Suostumukset haastatteluun kerättiin kirjallisina sekä lasten vanhemmilta että lapsilta itseltään. Kaikki asiakasperheet, joille haastattelupyynnö esitettiin, olivat halukkaita osallistumaan tutkimukseen.

Tutkimuksessa ei ole tarkemmin määritelty kohderyhmänä olevien lasten sukupuoli- tai ikäjakaumaa. Tässä tapauksessa haastateltavien lasten sukupuolella tai iällä ei ole oleellista merkitystä tutkimuksen tulosten tai johtopäätösten näkökulmasta. Ikäryhmän määrittelemättä jättämisellä haluttiin varmistaa lasten tunnistamattomuus. Tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten haettiin kunnan lastensuojelupäälliköltä. Kappaleet valmiista opinnäytetyöstä toimitetaan työn valmistuttua kunnan sosiaali- ja terveystieteiden ja yhteistyötaholle.

6.3 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksen kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Jo olemassa olevien väittämien todentamisen sijaan laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on pikemminkin löytää uusia näkökulmia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.)

Laadullisen tutkimuksen tarkastelun kohteena on usein pieni määrä tapauksia, joita pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti. Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa tulee huomioida, että ne ovat sidoksissa siihen aikaan, paikkaan ja kontekstiin, jossa tutkimus on toteutettu. (Eskola & Suoranta 1998, 16, 18.)

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa yleistettävää tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Hirsjärven ym. (2009, 63–65) mukaan laadullisen tutkimuksen prosessi koostuu viidestä päävaiheesta, jotka kietoutuvat toisiinsa ja kulkevat läpi tutkimusprosessin. Nämä vaiheet ovat aiheen valinta, aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi.

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa. Aineisto kerätään luonnollisissa tilanteissa ja tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin erilaisilla mittausvälineillä hankittuun tietoon. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa ei ole teorian testaaminen tai todentaminen vaan aineiston monitahoinen tarkastelu. Sen, mikä on tärkeää, määrittävät tutkittavat, ei tutkija itse. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Lasten näkökulman esiin tulon mahdollistamiseksi huomioimme koko tutkimusprosessin ajan lapsilähtöiset työskentelytavat.

Aineiston hankintamenetelmänä tutkimuksessa käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumenetelmä, jossa teemat ovat kaikille samat, mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.) Teemahaastattelu etenee tiettyjen etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten varassa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Menetelmänä se antaa mahdollisuuden ennakoimattomille ja yllätyksellisille vastauksille, koska haastateltavat voivat vastata kysymyksiin omin sanoin. Teemahaastattelun etuna on, että se tuo tutkittavien äänen kuuluviin ja näin ollen vapauttaa pääosin haastattelun tutkijan näkökulmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47–48.)

Aineiston hankintamenetelmäksi valittiin haastattelu, koska sen avulla voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja lapsen tarpeet huomioiden (Hirsjärvi ym. 2009, 205). Haastattelun eduksi koimme myös sen, että meillä on tarvittaessa mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsi-

tyksiä, selventää ilmausten sanamuotoa ja käydä keskustelua lapsen kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Erityisesti lapsia tutkittaessa haastattelun etuna on se, että tutkijan on mahdollista nähdä lapsi ilmeineen ja eleineen (Hirsjärvi ym. 2009, 205).

Koska tutkimuksen tarkastelun kohteena ovat lasten näkemykset, tuli haastattelutilanteessa ottaa huomioon useita lapsen kuulemiseen liittyviä seikkoja. Lapsen kuulemisen tavoitteena on ymmärtää, miten lapsi jäsentää maailmaansa, sen tapahtumia ja omaa toimintaansa siinä. Lapsen kuuleminen on vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa aikuinen ja lapsi yhdessä tuottavat keskustelun sisältöjä. (Alasuutari 2005, 162.) Lasten erilaiset ominaispiirteet, kuten ikä ja temperamentti, vaativat tutkijoilta joustavuutta tiedonkeruussa lasten yksilöllisten kokemusten, käsitysten ja havaintojen tavoittamiseksi (Helavirta 2007, 638).

Haastattelutilanteessa puhe ja kysymykset on sovitettava lasten kognitiivisiin taitoihin ja elettyyn elämään. Lasten tapa tuottaa puhetta on usein rönsyilevää ja asiasta toiseen pomppivaa sekä liikkeen ja kehon kautta tapahtuvaa. Tämä asettaa meille tutkijoina omat haasteensa. Ennakoimattomiin ja yllätyksellisiin vastauksiin tarttuminen ja niiden eteenpäin vieminen vaativat kuulemisen herkkyyttä ja jatkokysymisen kykyä. (Helavirta 2007, 633.)

Lapsen kuulemiseen liittyen on esiin nostettu epäily siitä, pystyykö lapsi erottamaan mikä on totta ja mikä mielikuivutusmaailman tuotetta. Toisaalta on epäilty myös sitä, pystyykö lapsi erottamaan, mikä on esimerkiksi vanhemman kanta asioihin ja mikä lapsen oma. Lapset on monissa tutkimuksissa jätetty passiivisiksi kohteiksi eikä heitä aina ole nähty aktiivisina oman elämänsä asiantuntijoina. (Ritala-Koskinen 2001, 145–148.)

Tutkimuksessamme lapsen kertoman totuudellisuus ei kuitenkaan ollut lapsen kuulemisen tavoitteena. Totuuden etsimisen sijaan keskityttiin siihen, miten lapsi puheessa kuvaa perhetyötä ja siihen liittyviä tapahtumia. Mielenkiintomme kohteena on se, mitä lapset kertovat, ei lasten kertoman totuudenmukaisuus. Tällöin

lapsen kyky tuottaa tietoa ei ole tutkimuksen ongelma. (Ritala-Koskinen 2001, 149, 152; Heino 2005, 215.)

Edellä mainitut lapsen kuulemisen haasteet liittyvät ymmärrykseen lapselta saatavasta tiedosta. Mikäli kuulemisen tarkoituksena on etsiä oikeita vastauksia ja autenttista kuvaa todellisuudesta, on kysymysten esittäminen kuitenkin aiheellista. Myös tutkijan taito haastatella lapsia on nostettu pulmaksi. Tutkijan on nähty tarvitsevan erityisiä lasten haastattelemisen taitoja ja lapsen psykologisen kehityksen tuntemusta. (Ritala-Koskinen 2001, 145, 164.) Myös me saimme tutkimuksen suunnitteluvaiheessa palautetta lasten haastattelun haasteellisuudesta. Lasten kuuleminen koettiin tärkeänä, mutta tiedon saamisen lapselta oletettiin vaativan tutkijalta paljon.

Möller (2005, 66) tuo kuitenkin esiin, että useat työntekijät ovat olleet yllättyneitä siitä, kuinka valmiita ja halukkaita lapset ovat olleet kertomaan kokemuksistaan, kunhan niistä vain kysytään. Lapsen tieto tarvitsee vastaanottamiskykyisen ja tulkintamistaitoisen kuulijan. Ratkaisevaa on haastattelijan taito ymmärtää lasta sekä tunnistaa merkitykset siinä, mitä lapsi tuottaa. (Hurtig 2006, 173.) Myöskään me emme tutkijoina nähneet lasten haastattelua erityisen vaikeana tai mahdottomana tehtävänä. Syynä tähän saattaa olla se, ettemme etukäteen miettineet osaako lapsi vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin. Oikeiden vastausten etsimisen sijaan keskityimme kuulemaan, mitä lapsi kertoo, mikä oli tutkimustehtävänä tutkimuksessa.

Haastattelun yhteydessä lapsi sai piirtää kuvan perhetyöhön liittyen, sillä toisille lapsille asioiden sanallistaminen on haasteellisempaa kuin toisille. Piirtämisen kautta lapsen on mahdollista viestiä ilman sanoja. (Helavirta 2007, 638.) Piirtämisellä haluttiin mahdollistaa lapselle tietynlainen etäisyys haastattelutilanteessa, jolloin lapsella on tilaisuus käsitellä asioita toiminnan kautta (Känkänen 2006, 139).

Piirustuksessa kuvatut kokemukset voivat toimia keskustelun virittäjinä ja kuvan äärelle voi palata vielä myöhemminkin haastattelun aikana. Piirtäminen tarjoaa

lapselle aikaa ajatella, mahdollisuuden rentoutua haastattelutilanteessa sekä irrottautua keskustelusta ja haastattelijan katseesta. (Helavirta 2007, 637–638.) Myös Helavirta (2007, 637) on käyttänyt tutkimuksessaan piirtämistä ja toteaa, että lapsia innostaa heidän piirroksensa huomiointi. Tutkimuksessa käytimme piirtämistä haastattelun tukena, emme erillisenä aineiston keruumenetelmänä. Tämän vuoksi emme pääsääntöisesti tutkimuksessa analysoi lasten piirustuksia.

6.4 Aineiston hankinta

Tutkimus on laadullinen ja se toteutettiin nauhoitetuin teemahaastatteluin. Haastattelun yhteydessä lapsi sai piirtää kuvan perhetyöhön liittyen, ja pyrimme hyödyntämään kuvasta nousevia teemoja haastattelussa. Haastattelun teemoja ja kysymyksiä suunnittelimme yhdessä yhteistyötahon perhetyöntekijöiden kanssa. Haastattelut toteutettiin yhteistyötahon tiloissa syksyllä 2009.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheen tärkeimpiä tehtäviä on haastatteluteemojen suunnittelu. Suunnitteluvaiheessa teimme haastattelurunon (liite 2), joka sisälsi tutkimuksen pääteemat, joihin haastattelukysymykset kohdistuvat. Haastattelurunko toimii tutkijan muistilistana ja ohjaa keskustelua. Pyrimme työstämään teemahaastattelurunkoa huolellisesti, sillä toimiva haastattelurunko on tutkimuksen laatuun oleellisesti vaikuttava tekijä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 66, 184.)

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuulla, mitä lapsi haluaa kertoa, joten pyrimme välttämään liiallista suunnitelmallisuutta kysymysten suhteen. Teema-alueisiin jätettiin väljyyttä, jotta lasten näkemykset lastensuojelun perhetyöstä tulevat esiin ja tutkittava ilmiö todellistuu heidän kauttaan. Haastattelurunon joustavuus mahdollistaa keskustelun etenemisen luontevasti haastattelutilanteen mukaan. Lisäksi haastattelurunon joustavuudella voidaan mahdollistaa teema-alueiden käsittely siinä järjestyksessä, mikä kullekin lapselle on luontaista. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 67, 104.)

Haastattelupyynnöt saatekirjeineen (liite 1) lähetettiin perheille perhekeskuksen työntekijöiden välityksellä. Tällöin pystyttiin mahdollistamaan perheille yksityi-

syys ja tunnistamattomuus, mikäli he eivät olisi halunneet osallistua tutkimukseen. Kuitenkin kaikki haastattelupyynnön saaneet perheet halusivat osallistua. Haastattelupyyntöjen ohessa olleissa saatekirjeissä kerrottiin tutkimuksen aiheesta ja toteutuksesta. Lisäksi kerrottiin, että aineistot käsitellään luottamuksellisesti ja hävitetään asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua. Saatekirjeissä korostettiin lasten vanhemmille, että halutessaan he voivat tavata meidät ennen haastattelujen toteutusta ja kuulla tutkimuksesta lisää. Kuitenkaan kukaan vanhemmista ei kokenut tapaamista tarpeelliseksi. Kirjalliset suostumukset haastatteluun kerättiin erikseen sekä lapsen vanhemmalta että lapselta itseltään. Lisäksi ennen haastattelujen alkua varmistimme lapselta hänen halukkuutensa osallistua.

Haastattelut toteutettiin yhteistyökumppanimme tiloissa syys-lokakuussa 2009. Haastattelujen ajankohdista sovittiin perheiden kanssa perhekeskuksen työntekijöiden välityksellä. Yhden lapsen kohdalla jouduimme muuttamaan ennalta sovitua haastatteluajankohtaa. Lapsen tullessa haastatteluun havaitsimme, ettei sovitun haastatteluajankohta ollut lapselle hyvä. Lapsi vaikutti tilanteessa jännittyneeltä, minkä vuoksi katsoimme parhaaksi ensin vain jutella ja tutustua lapsen kanssa pelaamisen lomassa. Tutustumisen yhteydessä lapselle kerrottiin tarkemmin tutkimuksesta. Juttelun ja tutustumisen jälkeen lapsi sanoi, että hän voisi tulla haastatteluun seuraavana päivänä.

Lapsen motivaation herättämisen ja luottamuksellisen suhteen luomiseksi koimme tärkeäksi kertoa lapselle, miksi häntä haastatellaan, millainen haastattelu tulee olemaan ja miksi juuri hänen tietonsa on tärkeää. Tärkeää on käyttää lapsen ymmärtämiä käsitteitä ja selittää asiat mahdollisimman konkreettisesti. (Ritala-Koskinen 2001, 153.) Ritala-Koskisen (2001, 153) mukaan lapsen motivoinnissa ja suhtautumisessa haastatteluun on eroja sen perusteella, ovatko lapset itse saaneet päättää osallistumisestaan, vai onko heidät jonkun toimesta velvoitettu osallistumaan. Tämän vuoksi ennakoon lähetetyn suostumuskirjeen lisäksi halusimme vielä ennen haastattelun alkua varmistaa lapsen halukkuuden osallistua tutkimukseen.

Haastattelutilanteissa olivat läsnä haastattelijat ja lapsi. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina, jotta jokainen lapsi tulisi kuulluksi omien yksilöllisten kokemustensa kautta. Lisäksi haluttiin varmistaa lapsen yksityisyyden säilyttäminen puhuttaessa aroistakin aiheista lapsen perheessä. (Helavirta 2007, 632.) Haastattelutilana käytettiin huonetta, joka oli lapsille entuudestaan tuttu. Rauhallinen tila mahdollisti sen, että kaikki haastattelut sujuiivat ilman keskeytyksiä. Haastattelut toteutettiin ilman ennalta määritettyä tarkkaa kestoja huomioiden lapsen jaksamisen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 74.) Haastattelut kestivät noin 45 minuutista reiluun tuntiin.

Haastatteluissa hyödynnettiin nauhuria, johon tutustuimme yhdessä lapsen kanssa ennen varsinaisen haastattelun alkua. Kahden lapsen kanssa kuuntelimme lyhyen pätkän haastattelusta. Haastattelun alussa juttelimme lapsen kanssa tutustuen hieman toisiimme. Lapselle kerrottiin tutkimuksesta, miksi halusimme haastatella juuri lapsia ja varmistimme vielä lapsen halukkuuden osallistua tutkimukseen. Korostimme, että kysymyksiin ei tarvitse vastata, mikäli lapsi ei halua. Lisäksi korostimme, että lapsi voi missä haastatteluvaiheessa tahansa kysyä meiltä, mikäli jokin asia mietityttää häntä.

Haastattelun lomassa lapsi sai piirtää kuvan perhetyöhön liittyen. Yksi lapsista ei halunnut piirtää, hänen kanssaan pelattiin haastattelun aikana. Toiset lapsista aloittivat piirtämisen heti haastattelun alkuvaiheessa, toiset lapset miettivät aihettaan hieman kauemmin. Piirtäminen vaikutti olevan lapsille mieluista, monet piirsivät useita piirustuksia. Haastattelun aikana huomioitiin lapsen piirustusta ja hyödynnettiin sitä keskustelun virittäjänä.

Haastattelussa jätettiin riittävästi tilaa lapsen kielelle, jotta lapsen tapa jäsentää perhetyötä olisi mahdollista tavoittaa haastattelun avulla. Lähtökohtana lapsen kielen tavoittamiselle on, että haastattelija kuuntelee ja tunnistaa lapsen tapaa puhua ja sovitaa omaa puhettaan lapsen puheeseen. Tällöin meidän oli mahdollista myös auttaa lasta tarkentamaan ja jäsentämään kuvauksiaan. Haastattelun teemat ja kysymykset yhdistettiin lapsen arkeen liittyviin toimintoihin ja rutiineihin, mikä helpottaa lasten kertomista. (Alasuutari 2005, 154, 156, 158.)

Saimme vaikutelman, että lapset tulivat haastatteluihin mielellään. Havaitimme, että alkuvaiheessa lapsia saattoi jännittää, mutta haastattelun edetessä lapset rentoutuivat. Helavirran (2007, 634) mukaan haastattelutilanteen saaminen mahdollisimman vuorovaikutukselliseksi ja luontevaksi vaatii haastattelijalta pysähtymistä ja tilan antamista lasten omalle kerronnalle. Haastattelutilanteissa koimmekin tärkeämmäksi oman roolimme kuuntelijoina kuin kysymysten esittäjinä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 103). Keskusteleva luonne haastatteluissa mahdollisti myös lasten kysymykset meille. Heidän kysymyksensä liittyivät haastatteluun ja sen kulkuun, mutta myös muihin teemoihin. Haastattelujen lopuksi katsoimme vielä yhdessä lapsen piirustusta. Halutessaan lapsi sai ottaa sen mukaansa tai jättää meille. Kaikki lapset halusivat jättää piirustuksensa meille muistoksi.

6.5 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimusaineiston analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineistolähtöisen analyysin keinoin kerätystä aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Analyysin ollessa aineistolähtöistä tutkijan aikaisemmat tiedot, teorit tai havainnot eivät vaikuta analyysin toteuttamiseen tai tutkimuksen tuloksiin. Valitsimme aineistolähtöisen analyysin, koska koimme sen tuovan parhaiten esiin lasten näkemykset lastensuojelun perhetyöstä. Analyysissa halusimme varmistaa, että se tapahtuu haastateltujen lasten ehdoilla. Tällöin tutkijoiden ennako-oletukset eivät vaikuta analyysiin tai tuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–96108.)

Haastattelut nauhoitettiin ja jokaisen haastattelun jälkeen tehtiin lyhyet muistiinpanot, jotta sen mieleen palauttaminen olisi myöhemmin helpompaa. Haastattelujen toteuttamisen jälkeen nauhoitetut haastattelut purettiin litteroimalla eli kirjoittamalla ne tekstiksi tietokoneelle. Haastattelut kirjoitettiin sanasta sanaan ja merkintöjä tehtiin äänenpainoista, naurahduksista ja pidemmistä tauoista. Luotettavuuden varmistamiseksi nauhoitetut haastattelut kuunneltiin ja niiden litteroinnit luettiin useaan kertaan. Litteroitua aineistoa tuli yhteensä 161 sivua. Litterointi oli analyysin aikaa vievin vaihe, mutta halusimme toteuttaa sen huolellisesti. Litteroinnin avulla perehdyimme aineiston sisältöön ja se tuli meille hyvin tutuksi,

mistä on ollut hyötyä analysoinnin myöhemmässä vaiheessa ja tutkimuksen raportoinnissa.

Litteroinnin jälkeen aineisto tulostettiin ja sitä alettiin tarkastella tarkemmin luokittelun ja ryhmittelyn keinoin. Ensin aineistosta poimittiin sitä kuvaavat ydinsanat. Luokittelua ohjasi tutkimustehtävä, etsimme olennaiset ilmaukset siitä, mitä lapset kertoivat. Ydinsanoja kuvaavat ilmaukset alleviivattiin eri värein litteroidusta aineistosta. Tällöin pystyttiin vertailemaan aineiston eroavaisuuksia ja yhteneväisyyksiä. Ydinsanoja yhdistämällä aineistosta muodostettiin kahdeksan pääluokkaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–110.) Pääluokat olivat lapsen käsitys perhetyöstä, perhetyön mielekkyys, tapaaminen perhekeskuksessa, tapaaminen kotona, perhetyöhön liittyvät keskustelut, lapsen osallisuus, lapsen ja työntekijän suhde sekä muutokset.

Aineistolähtöisessä analyysissä käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus tutkimustehtävään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111–113). Kahdeksasta pääluokasta muodostettiin edelleen kolme pääteemaa, jotka olivat perhetyö paikkana, perhetyöntekijät ja yhdessä tekeminen. Pääteemat muodostuivat aineiston pohjalta, koska aineiston analyysissä ja tulosten raportoinnissa haluttiin tuoda esiin lasten näkemykset perhetyöstä. Koimme, että aikaisemmin haastattelurungossa käyttämämme pääteemat eivät olisi tarpeeksi hyvin tuoneet lasten näkemyksiä esiin. Luopumalla ennakkoon asetetuista teemoista ja niiden määrittelystä haluttiin varmistaa analysoinnin aineistolähtöisyys.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Lapset nostivat haastatteluissa esiin perhetyön toteutumipaikan, perhetyöntekijät ja perhetyöhön liittyvän toiminnan. Aineiston analysoinnissa haluttiin mahdollistaa lapsen äänen esilletulo. Tämän vuoksi aineiston analysoinnissa keskityttiin lasten tuottamaan tietoon ja lasten kertoma nostettiin mahdollisten yleisten oletusten yläpuolelle. Kohderyhmänä olevien lasten tunnistamattomuuden varmistamiseksi ei tutkimustuloksia kirjatessa mainita lasten sukupuolta tai ikää. Se ei ole tutkimustulosten kannalta oleellinen tieto. Haastatteluista poimittujen sitaattien lukemisen helpottamiseksi ne on numeroitu. Numeroinnilla haluttiin erottaa sitaattit toisistaan. Sitaattien numerot eivät viittaa tiettyyn haastatteluun, vaan etenevät järjestyksessä.

7.1 Perhetyön toteutumipaikka

Lasten kertomassa perhetyöstä nousi esiin kaksi teemaa. Kaikki lapset kuvasivat perhetyötä paikan ja/tai perhetyöntekijöiden kautta. Lasten kertomassa painottui perhetyön toteutumipaikkana perhekeskus ja sen tilat. Moni lapsi kuvasi perhetyötä perhekeskuksessa olemisena ja siellä tapahtuvien toimintojen kautta. Lasten määrittäessä perhetyötä esiin nousi myös lapselle tutut työntekijät. Lapset kertoivat työntekijöiden olevan perhekeskuksessa töissä, ja lapset tapaavat heitä useimmiten perhekeskuksen tiloissa.

Kysyttäessä lapsilta, mitä perhetyö heidän mielestään tarkoittaa, lapset kertoivat seuraavaa.

--- Lapsi: No vaikka sitä että yritetään niinku auttaa ettei tarvits niinku tulla tänne.--- (Haastattelu 1)

--- Lapsi: No ne on niinku tääl töissä ja sitte tääl tapaa jotain perheitä.--- (Haastattelu 2)

--- *Lapsi: Auttaa perheitä --- ne ketkä on täällä töissä. ---*
(Haastattelu 3)

Lasten kertomasta tuli esiin, että perhetyö on ollut heidän mielestään useimmiten mukavaa. Puolet lapsista kertoi tykänneensä perhetyöstä aina, puolet taas toi esiin, että perhetyö tuntuu heidän mielestään erilaiselta hyvinä ja huonoina päiviä. Tällä lapset tarkoittivat sitä, että toisinaan olisi mukavampi olla esimerkiksi kavereiden kanssa kuin tavata perhetyöntekijöitä. Erityisen mukavana lapset olivat kokeneet yhdessäolon sekä erilaiset retket, leirit ja kerhot.

--- *Haastattelija: Mikäs siinä [perhetyössä] on ollut kivaa?*

Lapsi: Öö, kaikki.

Haastattelija: Kaikki on kivaa? Mikä esimerkiksi?

Lapsi: Et ne [perhetyöntekijät] on meidän kaa. --- (Haastattelu 1)

Piirustuksissaan kaikki lapset kuvasivat mieleenpainuvia hetkiä perhetyössä. Kaikissa piirustuksissa kuvattiin yhdessäoloa tai mukaviksi koettuja leirejä tai retkiä. Yksi lapsi halusi piirtämisen sijaan mieluummin kirjoittaa ja yksi lapsi halusi vain pelata.

Alla olevissa haastatteluista poimituissa sitaateissa lapsen kanssa tutkitaan hänen tekemäänsä piirustusta.

--- *Haastattelija: Mitäs siel lukee? Tuolla ylhäällä?*

Lapsi: Perhetyö on mukava paikka. --- (Haastattelu 1)

--- *Haastattelija: Onks toi teidän kotoota?*

Lapsi: Eiku täältä [perhekeskuksesta].

Haastattelija: --- Joo, onks täs niinku pelituokio syntymäs tähän?

Lapsi: Joo-o.

Haastattelija: Mm. Sul ei ookaan nyt mikään kiire, sä voit jatkaa tätä piirustusta viel nytkin ku me jutellaan --- (Haastattelu 2)

Lasten kertomassa painottuivat tapaamiset perhekeskuksessa. Kaikki olivat käyneet perhekeskuksessa tapaamassa työntekijöitä myös ilman vanhempia. Lapset kertoivat, keiden kanssa he ovat perhekeskuksessa olleet ja mitä he ovat tehneet. Kolme lapsista toi esiin, että oli mukavampaa käydä perhekeskuksessa kuin tavata perhetyöntekijöitä kotona.

--- Haastattelija: Nii. Onks kivempaa et ne tulee teille vai et te tuutte tänne [perhekeskukseen]?

Lapsi: Me tullaa tänne.

Haastattelija: No onks kivempaa tulla tänne [perhekeskukseen] sit sillee et on äiskäki mukana ja iskäki mukana vai onks se kivempaa et te tuutte vaikka vaan lapset?

Lapsi: Vaan lapset. --- (Haastattelu 1)

Neljän lapsen mielestä tapaamisia työntekijöiden kanssa oli ollut sopivasti. Kaksi lasta kertoi toisinaan tuntuneen, että tapaamisia olisi voinut olla vähemmän. Toinen heistä sanoi myös, että tapaamisia olisi voinut olla useamminkin, jos tekeminen olisi ollut aina lapselle mieluisaa.

--- Haastattelija: Onks susta tuntunu siltä et sä olisit halunnu nähä [perhetyöntekijöitä] vielä enemmän?

Lapsi: Eei.

Haastattelija: No onks tuntunu siltä et sä haluisit nähä niitä [perhetyöntekijöitä], olisit halunnu nähä vähemmän joskus?

Lapsi: No en mä tiää.

Haastattelija: --- millasta se on yleensä ollu kun on ollu sovittu että nyttän nähään [perhetyöntekijöitä]?

Lapsi: No välillä tylsää... noo, kun ei oo voinu sit mennä kaverille. --- (Haastattelu 1)

Lasten kertomassa painottuivat lapsen ja työntekijän kahdenkeskiset tapaamiset perhekeskuksessa. Neljä lasta toi esiin, että heillä on joskus ollut vanhempi tai vanhemmat mukana perhekeskuksessa. Kaksi lapsista sanoi, että on kivempaa tulla perhekeskukseen ilman vanhempia.

--- Haastattelija: Onks susta ollu kiva käydä täällä [perhekeskuksessa] ilman äitiä vai oisko susta kivempi et äitikin ois mukana?

Lapsi: No kivempaa käydä ilman äitiä.

Haastattelija: --- Tapaaks [perhetyöntekijät] sitten äitiä silleen et sä et välttämättä sitten oo siinä?

Lapsi: En mä oikein tiää. --- (Haastattelu 1)

Lapset eivät oma-aloitteisesti tuoneet perhetyöntekijöiden kotikäyntejä esiin. Kysyttäessä teemasta lapset kertoivat, että tapaamiset perhetyöntekijöiden kanssa painottuivat perhekeskukseen ja tapaamisia kotona ei ollut läheskään yhtä paljon. Yksi lapsista kertoi, etteivät perhetyöntekijät ole koskaan käyneet heillä kotona, vaan perhetyöntekijät ovat hakeneet häntä tapaamisiin perhekeskukseen. Yksi lapsista kertoi, että toinen perhetyöntekijöistä oli käynyt heillä kerran. Kaksi lapsista mainitsi, että heitä oli kerran videokuvattu kotikäynnin aikana. Neljän lapsen kertomassa korostuivat keskustelut puhuttaessa tapaamisista kotona.

--- Haastattelija: Mitä silloin tapahtu kun ne [perhetyöntekijät] kävi viimeksi teillä?

Lapsi: Hmm. No me taas juteltiin.

Haastattelija: Taas juttelitte?

Lapsi: Me aina!

Haastattelija: Aina juttelette? Muistaksä niitä asioita mitä te juuri viimeksi?

Lapsi: En. --- (Haastattelu 1)

--- Haastattelija: --- no käyks [perhetyöntekijä] sitten koskaan teillä kotona?

Lapsi: Eei.

Haastattelija: Onks se koskaan käyny?

Lapsi: Se hakee haastatteluun.

Haastattelija: --- Onks se koskaan tullut teidän kotiin ihan käymään?

Lapsi: Emmä nyt muista mitään semmosta. --- (Haastattelu 2)

--- Haastattelija: Mitäs sitte ku [perhetyöntekijä 1 tai perhetyöntekijä 2] tai sit ne yhdessä tulee teille ni mitä sit yleensä tapahtuu?

Lapsi: No ku ei ne montaa kertaa oo ollu meillä, ne on ollu kaks kertaa... ekan kerran ne jutteli äitin kans ja sit tokan kerran ne kuvas ku me tehti läksyjä.

Haastattelija: Okei. Mistäs ne sit jutteli?

Lapsi: Emmä tiiä.

Haastattelija: Oliko sä siinä mukana?

Lapsi: En.

Haastattelija: Missä sä olit sit silloin?

Lapsi: Emmä muista --- siit on aika pitkä aika, joku yli vuos. --- (Haastattelu 3)

Viisi lapsista kertoi koko perheen olleen paikalla työntekijän tai työntekijöiden käydessä perheen kotona. Viidestä lapsesta kolme on ollut läsnä koko kotikäynnin ajan ja kaksi on ollut läsnä osan aikaa. Yhden lapsen mukaan tapaamisia kotona ei ole ollut.

--- Haastattelija: No mitäs sit vaikka jos noi [perhetyöntekijät] on tullut teille niin, mitäs silloin on tehty?

Lapsi: No yleensä puhuttais, mut sitä mun ei oo tarvinu olla siinä koko aikaa.

Haastattelija: Niin. Sä oot saanu ite päättää että.

Lapsi: No jonkin aikaa piti olla siinä kummiskin. --- (Haastattelu 1)

7.2 Perhetyöntekijät

Kaikki lapset kuvasivat heidän perheensä kanssa työskentelevien työntekijöiden liittyvän perhekeskukseen. Lapset kertoivat työntekijöiden olevan perhekeskuksessa töissä ja tapaavan perheitä. Lisäksi kolme lasta kuvaili perhetyöntekijöitä yhdessä tehtyjen asioiden kautta.

Kysyttäessä lapsilta perhetyöntekijöistä he kertoivat seuraavaa.

--- Lapsi: Jotain hoitajii tavallaan tai sellasii perhetyöntekijöitä.--- (Haastattelu 1)

--- Haastattelija: --- kun sä sanoit et [perhetyöntekijät] on käyny teillä kotona tai te ootte käyny niitä tapaamassa täällä [perhekeskuksessa]. Ketä ne [perhetyöntekijät] sitten on?

Lapsi: Öö, ne on tääl [perhekeskuksessa] töissä.

Haastattelija: No mitäs ne silloin tekee, kun te ootte täällä vaikka?

Lapsi: Öö, on meidän kaa --- juttelee meidän kaa --- mennää jonnekki ulos --- pelataan täällä jotain. --- (Haastattelu 2)

Kaikki lapset kokivat perhetyöntekijät sellaisiksi, joilta voi kysyä mieltään askarruttavista asioista. Lisäksi lapset sanoivat, että uskaltavat jutella perhetyöntekijöiden kanssa ja kertoa heille asioistaan. Kuitenkin puolet lapsista toi esiin, etteivät aina kerro työntekijöille asioitaan. Syynä tähän lasten mukaan oli se, että aina ei

ole juttutuulella tai etteivät kaikki asiat kuulu perhetyöntekijälle. Yksi lapsi toi esiin, että keskustelutilanteesta pääsee nopeammin pois kun ei kysy.

--- Haastattelija: --- Tuntuuks sust siltä et jos sua joku asia mietityttää et sä voit joltain kysyä?

Lapsi: Tuntuu.

Haastattelija: Keltäs sä menisit kysyy jos sä jostain vaikka mietisit et minkä kumman takia meidän pitää tällasta tehdä tai meidän pitää mennä tonne ni keltä sä kysyisit?

Lapsi: Äitiltä.

Haastattelija: Äitiltä. Entäs jos sulla ois jostain jutusta tosi paha mieli vaikka mitä kotona on sattunut ni kelle sä siitä sanoisit?

Lapsi: Hmm, [perhetyöntekijöille]. --- (Haastattelu 2)

Lasten kertomasta tuli ilmi, että perhetyössä lapsen vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat. Lasten mukaan tapaamisista päätettäessä ja keskusteluissa heidän mielipiteitään ei aina ole kysytty, mutta lapset saivat vaikuttaa siihen, mitä yhdessä perhetyöntekijän kanssa tehdään. Puolet lapsista kertoi, että heidän mielipidettään on joskus kysytty keskusteltaessa perhetyöhön liittyvistä asioista. Lasten mukaan vanhemmat ja perhetyöntekijät sopivat lasta koskevista tapaamisista perhetyöntekijän kanssa. Neljä lasta kertoi, että he ovat epävarmoja saisivatko he itse päättää tapaamisista perhetyöntekijän kanssa. Puolet lapsista toi esiin, että olivat kuitenkin nyt saaneet itse päättää osallistuvatko haastatteluunne. Kaikki lapset kertoivat, että tapaamisissa perhetyöntekijän kanssa he olivat saaneet vaikuttaa tapaamisten sisältöihin. Lasten mukaan he olivat itse saaneet toivoa ja päättää, mitä yhdessä perhetyöntekijän kanssa tehdään.

--- Haastattelija: Niin. Jos te ootte vaikka sopinu et te tuutte tänne [perhekeskukseen]ni onks teiltä kysytty, onks sulta kysytty että haluatko sä tulla?

Lapsi: Mult kysyttiin nytkin kun mä halusin ---

Haastattelija: Nii, et sä sanoit että tänne [haastatteluun] ku sä tulit ni sä sait ite päättää tuutko sä, ni ooks sä muuten saanu ite päättää koska sä tuut [perhekeskukseen] ja koska et?

Lapsi: En! Sen itseasiassa tais päättää aikuiset... ja aikuiset päättää useimmiten lapsien asiat. --- (Haastattelu 1)

--- Haastattelija: Mmm. No sit ku sä oot vaikka tullu tänne [perhekeskukseen] [perhetyöntekijöiden] kanssa, niin kuka sitten on päättäny et mitä te rupeette puuhaamaan? Kuka teistä yleensä?

Lapsi: No ne on aina kysyny multa että mitä tehään. --- (Haastattelu 2)

7.3 Yhdessä tekeminen

Kysyttäessä lapsilta miksi perhetyötä tehdään, ei kysymystä määritelty sen tarkemmin yleiselle tai henkilökohtaiselle tasolle. Kaksi lasta kertoi, miksi perhetyötä tehdään juuri heidän perheessään. Heidän kertomastaan kävi ilmi, että molemmilla oli käsitys siitä, mitkä tekijät vaikuttivat perhetyön aloittamiseen heidän perheessään. Kumpikin lapsista toi esiin, että heidän toimintansa oli omalta osaltaan vaikuttanut perhetyön aloittamiseen. Kaksi lasta ei halunnut kertoa, miksi perhetyötä tehdään. Toinen heistä sanoi sen olevan yksityisasia ja toinen sanoi tietävänsä syyn, mutta ei halunnut kertoa sitä meille. Heidän vastauksistaan voisi päätellä, että myös he kokivat kysymyksen henkilökohtaisella tasolla. Kaksi lasta sanoi, ettei tiennyt, miksi perhetyötä tehdään.

--- Haastattelija: Mitä sä luulet et minkä takia sä rupesit käymään täällä [perhekeskuksessa] tai minkä takia ne [perhetyöntekijät] rupes käymään teillä?

Lapsi: --- Ku äiti ei jaksanut ja äiti joutu sairaalaan. --- me [lapset] väsyttiin vähän liikaa. --- (Haastattelu 1)

Haastattelujen aikana lapset kertoivat paljon tapaamisista perhekeskuksessa ja siitä, mitä he ovat yhdessä perhetyöntekijän kanssa tehneet. Lasten kertomasta kävi ilmi, että he käyvät usein perhekeskuksessa ilman vanhempiaan, mikä oli

lasten mielestä mukavaa. Lapset kertoivat, että yhdessä perhetyöntekijän kanssa he olivat pelanneet, mikä vaikutti olevan lapsille mieluisinta tekemistä. Muita esiin nousseita teemoja lasten kertomassa olivat leikkiminen, ulkoilu, syöminen ja läksyjen teko. Kaksi lapsista kertoi myös jutulleensa perhetyöntekijän kanssa pelaamisen ohella.

Seuraavissa haastatteluista poimituissa sitaateissa lapset kertovat tapaamisista perhekeskuksessa.

--- Lapsi: Me pelataan, sit välil syödään täällä ja sit äiti juttelee aina [perhetyöntekijöiden] kaa ja sit me leikitään täällä. --- (Haastattelu 1)

--- Lapsi: Pelattu --- oltu tuolla pihalla ja ollaan oltu jotain kisoja ja mä oon aina voittanut ne. --- (Haastattelu 2)

Lapset nostivat kertomassaan esiin myös perhekeskuksen työntekijöiden järjestämät erilaiset leirit, retket ja kerhot. Moni lapsista nosti nämä esiin kysyttäessä, mikä on ollut heidän mielestään erityisen kivaa perhetyössä. Lapset kertoivat haastatteluissa mielellään leirien, retkien ja kerhojen tapahtumista ja vaikuttivat hyvin innostuneilta aiheesta. Puolet lapsista valitsi myös piirustuksensa aiheeksi muiston leiriltä tai retkeltä.

--- Haastattelija: Onks se ollu kivaa ku ne [perhetyöntekijät] on alkanu tapaan teitä?

Lapsi: On.

Haastattelija: Mikä siin on ollu erityisen kivaa?

Lapsi: No ku me ollaan käyty aina jossain retkillä ja oltu täällä. --- (Haastattelu 1)

Lapset kertoivat paljon siitä, mitä he ovat yhdessä perhetyöntekijöiden kanssa tehneet, ja keskustelut työntekijöiden ja perheen kesken jäivät lasten kertomassa selkeästi taka-alalle. Kysyessämme keskusteluista saimme vaikutelman, että se

saattoi olla lapsille vaikea puheenaihe tai vieraampi työmuoto. Lasten kertomasta kävi ilmi, että he tietävät keskustelujen kuuluvan osaksi perhetyötä, mutta heillä ei ollut selvää käsitystä niistä.

Lapset kertoivat, että keskusteluja oli ollut sekä perheen kotona että perhekeskudessa. Lasten mukaan keskusteluihin osallistuu perhetyöntekijöiden lisäksi lapsen vanhempi tai vanhemmat. Puolet lapsista kuvasi kokemuksiaan keskustelutilanteista niin, että hän ei ole kysynyt jotain, jotta pääsisi tilanteesta nopeammin pois tai että lapsen on pitänyt olla pääasiassa hiljaa.

Kaikki lapset olivat kertomansa mukaan joskus osallistuneet keskusteluun perhetyöntekijöiden ja perheen kanssa. Kolme heistä kertoi yleensä osallistuvansa keskusteluihin. Viisi lapsista tiesi keskusteluja käytävän myös työntekijöiden ja vanhempien kesken, jolloin lapsi on kertomansa mukaan omissa oloissaan pelaamassa tai leikkimässä. Vain yksi lapsi sanoi saavansa itse päättää osallistuuko keskusteluihin. Kolme lapsista kertoi, etteivät saa itse päättää osallistumisestaan.

--- Haastattelija: Niin. Onks ne ollu semmosia vaikeita juttuja et sä et oo joskus oikein et mistäköhän nyt höpötetään vai?

Lapsi: No välillä.

Haastattelija: Niin välillä on ollu vähän vaikeitakin juttuja. Ooksä sit, sä et oo kuitenkaan sitten kysynyt et mitä sillä tarkoitettiinkaan tai mistä nyt puhutaan?

Lapsi: En.

Haastattelija: Niin. Onks se vaan silleen että sä et ihan uskallakaan kysyä vai uskaltaisiksä kysyä jos?

Lapsi: Uskaltaisin mut en, ku sitten mä pääsen melkein heti sitten takasin että.

Haastattelija: Niin se menee nopeemmin jos sä et kysy?

Lapsi: Niin. --- (Haastattelu 1)

Keskusteltaessa perhetyön mahdollisesti tuomista muutoksista puolet lapsista kertoi ensin omaan elämäänsä tulleista muutoksista, jotka eivät välttämättä liittyneet perhetyöhön. Lapset kertoivat esimerkiksi aloittaneensa koulun, muuttaneensa tai että perheeseen oli tullut lemmikkieläin. Jatkaessamme keskustelua perhetyön mahdollisesti tuomista muutoksista kolme lapsista kertoi omaan perheeseensä tulleista muutoksista. Kaksi koki, ettei mikään ole muuttunut perhetyön myötä ja yksi lapsista ei halunnut kertoa tapahtuneista muutoksista meille.

Kolmesta lapsesta kaksi kertoi perheessään tapahtuneen muutoksen liittyneen vanhempaan tai vanhempiin. Lasten mukaan vanhempi tai vanhemmat eivät suutu heille tai toisilleen yhtä herkästi kuin ennen. Yksi lapsista kertoi muutoksen tapahtuneen itsessä ja omissa toimintatavoissaan. Näiden kolmen lapsen mukaan perheessä tapahtuneet muutokset ovat olleet positiivisia.

Keskusteltaessa perhetyön tuomista muutoksista lapset toivat esiin seuraavaa.

--- Lapsi: Et äiti ei oo enää yhtä suuttunut meille. --- (Haastattelu 1)

--- Lapsi: Nyt ne on vähän enemmän semmosii et ne, niil ei oo enää niin paljon riutoja.

Haastattelija: Ai kellä?

Lapsi: Isillä ja äitillä. --- (Haastattelu 2)

Perheessä jo tapahtuneiden muutosten lisäksi lapsilta kysyttiin asioista, joiden he vielä toivoisivat muuttuvan. Kysymys vaikutti olevan usealle lapselle hankala ja se vaati miettimisaikaa. Tässäkin yhteydessä lapset toivat esiin sekä yleisesti elämään liittyviä että perheeseensä liittyviä muutostoiveitaan. Kaksi lapsista kertoi muutostoiveistaan, jotka liittyivät harrastuksiin ja matkustamiseen. Kaksi lasta kertoi vanhempaan/vanhempiin ja perheen yhteiseen vapaa-aikaan liittyvistä asioista, joiden toivoisi muuttuvan. Kahdella lapsella ei ollut muutostoiveita, yksi lapsista ei halunnut kertoa niistä meille.

--- Haastattelija: --- Onks jotain mikä vois muuttua tai toivoisit et muuttuis?

Lapsi: --- No se et [isä] pelais vaikka tietokoneella vähemmän... sit siitä et se on ollu ryyppäämässä aina yöllä ja tulee vasta aina aamulla kotiin. --- (Haastattelu 1)

--- Haastattelija: Joo. No toivoisiks sä et joku asia muuttuis vielä teidän perheessä vaikka.

Lapsi: En, eiku mä toivon et isi ei kiroilis.

Haastattelija: --- Toivoks et äitis muuttuis joku?

Lapsi: Et se ei ikinä niinku kiroilis. Mut joskus ku se on vihanen meille ni se kiroilee. --- (Haastattelu 2)

Lapsilla oli erilaisia käsityksiä siitä, onko perhetyöntekijöillä ollut vaikutusta lapsen elämässä tai perheessä tapahtuneisiin muutoksiin. Kahden lapsen mukaan muutoksia ei ollut tapahtunut ja yksi lapsi koki, ettei perhetyöntekijöillä ole ollut vaikutusta tapahtuneisiin muutoksiin. Kolmen lapsen mukaan perhetyöntekijöillä on ollut myönteinen vaikutus perheessä tapahtuneiden muutosten aikaansaamiseksi. Kaksi heistä sanoi, että perhetyöntekijöiden tapaaminen sekä vanhemman/vanhempien ja perhetyöntekijöiden väliset keskustelut ovat auttaneet perhettä muutoksessa. Yksi kolmesta lapsesta ei osannut tarkemmin määritellä muutokseen johtaneita tekijöitä, mutta koki, että perhetyöstä on ollut apua.

--- Haastattelija: No luuleksä et [perhetyöntekijöistä] ois sit ollu apua siinä et se, se äiti ei enää suutu niin helposti?

Lapsi: On.

Haastattelija: Mm. Mitä voisit aatella et ehkä ne [perhetyöntekijät] on auttanut siinä?

Lapsi: Mmm --- Et ne on jutellu mejän äitin kaa. --- (Haastattelu 1)

Puolet lapsista kertoi, että toivoisi jonkun asian vielä muuttuvan perheessään. Yksi heistä koki, ettei perhetyöstä olisi apua muutoksen aikaansaamiseksi. Kaksi heistä kertoi, että perhetyöntekijöistä voisi olla hyötyä muutoksessa. Toinen heistä ei osannut tarkemmin määritellä, miten perhetyö tai työntekijät voisivat auttaa hänen perhettään muutoksessa. Toinen lapsista koki, että perhetyöntekijät voisivat keskustelujen avulla auttaa perhettä muutoksen aikaansaamisessa.

--- Haastattelija: Jos sä niitä mietit ni luuleks sä että, [perhetyöntekijöistä] vois olla niitten asioitten muuttamisessa jotain apua?

Lapsi: Mm, joo.

Haastattelija: Mm. Milläköhän tavalla?

Lapsi: Et ne juttelis meijän kanssa.

Haastattelija: Mm. Teidän lastenko?

Lapsi: Joo ja äitin. --- (Haastattelu 1)

8 TULOSTEN TARKASTELUA

Tutkimuksessa lapset kuvasivat perhetyötä sen toteutumispaikan, työntekijöiden ja toiminnan kautta. Lapset kertoivat työskentelyn tapahtuvan pääasiassa perhekeskuksen tiloissa, kotona tehty työ ei juuri tullut esiin lasten kertomassa. Lasten kanssa tehty työ tapahtui yleensä lapsen ja työntekijän kahdenkeskisessä vuorovaikutuksessa. Lapsen vanhempi tai vanhemmat olivat harvemmin lapsen mukana perhekeskuksessa. Haastatellut lapset kokivat perhetyön pääasiassa mielekkäänä. Erityisen mukavana lapset nostivat esiin yhdessä olemisen ja toimimisen.

Tapaamisia perhetyöntekijöiden kanssa oli lasten kertoman mukaan sopivasti. Lasten mukaan tapaamiset perhekeskuksessa olivat mielekkäämpiä kuin tapaamiset kotona. Lisäksi lasten mielestä oli mukavampaa tavata perhetyöntekijää ilman vanhempia. Tällöin lapsi koki tapaamiset perhekeskuksessa niin sanotusti omana juttunaan, mikä vaikutti perhetyön mielekkyyteen lapsen näkökulmasta.

Yhteneviä tuloksia lasten kokemuksista perhetyössä on saatu myös muissa tutkimuksissa. Möller (2005, 61) on kehittänyt kartoitustyöskentelymallia, jonka avulla pystyttäisiin lisäämään työskentelyn suunnitelmallisuutta ja lasten kokemusmaailman huomioon ottamista lastensuojelun avohuollon työssä. Kokemustensa perusteella hän tuo esiin, että lasten omat kokemukset lastensuojelun avohuollon työskentelystä ovat olleet pääasiassa myönteisiä. Lapset ovat kokeneet myönteisenä työntekijältä saamansa huomion, joka on saanut heidät tuntemaan itsensä tärkeiksi. Lapsen innostunut suhtautuminen työskentelyyn vaikuttaa myönteisesti myös työntekijän suhtautumiseen.

Tutkimuksessamme ilmeni, että lasten näkökulmasta perhetyöntekijät ovat oleellinen osa perhetyötä. Lasten kertomassa perhetyöntekijät liittyivät perhekeskuksen ja siellä tapahtuvaan toimintaan. Lasten puheissa tuli vahvasti esiin se, että perhetyöntekijät ovat antaneet heille aikaa ja olleet heidän kanssaan. Haastatellut lapset kokivat perhetyöntekijät turvallisina aikuisina, joille voi kertoa mielessä olevia asioita.

Lapsen ja työntekijän suhdetta ovat käsitelleet myös Hotari (2007) ja Oranen (2008) tekemässään tutkimuksessa lapsen osallisuudesta lastensuojelussa. Heidän tutkimuksensa osoittaa, että lasten ja nuorten mukaan luottamuksellinen suhde työntekijään on yksi hyvän työn kriteereistä. Avoin ja luottamuksellinen yhteistyö edellyttää Hotarin (2007, 42) ja Orasen (2008, 39) haastatteleminen lasten mukaan kohtaavaa, kuulevaa ja läsnä olevaa aikuista. Jotta lastensuojelutyöllä voitaisiin auttaa ja suojella lasta, tulee hänet ottaa huomioon ja kuulla häntä yksilöllisesti. Luottamuksellisen suhteen luomiseksi tulee lapsella olla kokemus kuulluksi tulemisesta. Tämä vaatii työntekijältä arvostusta lapsen kertomaa kohtaan sekä tilaa ja aikaa suhteen rakentamiselle.

Kuulluksi ja osalliseksi tulemisen tärkeydestä huolimatta tutkimuksessamme tuli ilmi, ettei lasten osallisuus toteutunut perhetyön kaikilla osa-alueilla. Lasten kertoman mukaan heidän osallisuutensa perhetyöhön liittyvissä keskustelutilanteissa ei ollut kovin vahvaa. Haastatteluissa lapset eivät nostaneet perhetyön keskustelu- ja itse esiin, mikä viittaisi keskustelujen olevan lapsille vaikeampi puheenaihe tai vieraampi työmuoto. Yhteneviä tuloksia lapsen osallisuudesta lastensuojelun perhetyön keskusteluissa on saanut myös Kaikko (2004, 50) tutkimuksessaan. Tutkimuksesta ilmenee, että lapset ovat harvoin läsnä keskustelutilanteissa eikä heitä kuulla niissä. Lasten nähtiin määrittävän työskentelyssä aikuisten kautta.

Haastatteluissamme keskustelut jäivät vähälle huomiolle. Haastatelluista lapsista osa oli ollut läsnä perhetyön keskusteluissa. Keskusteluissa mukana olleet lapset kuvailivat keskustelutilanteita kiusallisiksi. Tilanteissa lapsi ei välttämättä uskaltanut, halunnut tai saanut tuoda esiin omia ajatuksiaan. Yhteneviä tutkimustuloksia on saanut myös Oranen (2008, 41) lapsen osallisuudesta keskustelutilanteissa. Hänen tutkimuksensa mukaan lapset suhtautuvat varauksellisesti keskustelutilanteisiin, joihin lapsen lisäksi osallistuu useita aikuisia. Lapset kertoivat joutuvansa miettimään, mitä he voivat sanoa loukkaamatta muita osapuolia tai joutumatta myöhemmin vaikeuksiin mielipiteidensä vuoksi.

Tutkimuksessamme lasten kertomassa tuli myös ilmi, ettei lapsi aina ymmärtänyt mistä keskusteluissa puhuttiin. Reinikainen (2007, 72) tuo tutkimuksessaan esiin,

että lastensuojelutyössä käytettävä kieli voi olla lapselle vierasta. Perinteisesti se on aikuisten aikuisille puhumaa kieltä ja viranomaiskieltä ammattisanastoon kuuluvine käsitteineen ja ilmaisuineen. Jotta lapsi voi ymmärtää keskustelussa käytettävää kieltä, tulee asiat kertoa konkreettisesti lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen.

Tutkimuksessamme lapset kertoivat heidän vaikutusmahdollisuuksiensa lastensuojelun perhetyössä vaihtelevan. Lapset kertoivat saaneensa vaikuttaa tapaamisten sisältöihin ja yhteiseen toimintaan silloin, kun tapaamiset ovat olleet kahdenkeskisiä lapsen ja työntekijän välillä. Tuolloin lapsen osallisuus on toteutunut yhteisestä tekemisestä ja toiminnasta päättämisen kautta. Samankaltaisia tuloksia lapsen osallisuuden vahvistamisesta kuvaa myös Forsberg (1998, 256). Hänen mukaansa aiempien tutkimusten perusteella voidaan todeta lapsen osallisuuden asteen kasvavan, kun osallisuus perustuu keskustelun ohella myös lapselle luontaisiin toimintatapoihin. Helavirtakin (2007, 636) on todennut, että lapselle liike, liikkuminen ja ilmeet voivat olla keino viestittää kokemuksia ja asioita, joille ei löydy sanoja ja joita on vaikea sanoittaa. Hyödyntämällä erilaisia kohtaamisen tapoja voidaan päästä kosketuksiin lasten ajatusten ja kokemusten kanssa (Känkänen 2006, 147).

Pohtiessa lapsen osallisuutta on tärkeää huomioida myös lapsen mahdollisuus ymmärtää lastensuojelun perhetyön kokonaisuutta. Lasten kertomassa ilmeni, että lasten näkemykset perhetyön toteutumisesta painottuivat heidän kanssaan tehtävään työhön. Myllärniemi (2007, 24) tuo kuitenkin esiin, että perhetyöhön sisältyy erilaisia työskentelyn painotuksia. Käytännön työssä voi nähdä samanaikaisesti eri työskentelyorientaatioita, joita painotetaan vaihtelevasti ja tarkoituksen mukaan.

Myllärniemi (2007, 24) nostaa perhetyöstä esiin neljä kehysorientaatiota, joissa painottuvat perhe, vanhemmuus, lapsi ja lasten suojeleminen. Tutkimuksessamme lasten kertomassa painottui lapsen kanssa tehtävä työ muiden työorientaatioiden jäädessä taka-alalle. Haastateltujen lasten näkemykset vanhempien ja perhetyöntekijän välisestä työskentelystä vaihtelivat. Osa lapsista tiesi vanhempien tapaavan perhetyöntekijää myös ilman lasta, osalla lapsista ei ollut selvää käsitystä asiasta. Tar-

kasteltuamme lasten kanssa tehtävää työtä tarkemmin jäimme pohtimaan, kuinka vahvasti lasten suojele työorientaationa siinä painottuu. Lasten kuvatessa lapsen ja työntekijän välistä toimintaa pohdimme, miten työskentelyssä huomioidaan lasten suojelelun näkökulma.

Lapsen osallisuuden vahvistamiseksi on syytä miettiä, miten lapsi otetaan mukaan työskentelyprosessiin. Haastateltavat lapset kokivat heidän oman käytöksensä vaikuttaneen perhetyön aloitukseen. Esimerkiksi yksi lapsista kertoi ”väsyttäneensä äidin”, minkä vuoksi perhetyö aloitettiin heidän perheessään. Jos lapsi ei ole osallisena perhetyön prosessissa eikä ymmärrä siihen liittyviä asioita, saattaa lapselle muodostua niistä vääristyneitäkin käsityksiä. Tällöin lapsen voi olla vaikeampaa suhtautua luottavaisesti perhetyön mahdollisuuksiin auttaa heidän perhettään. (Reinikainen 2007, 72–73.)

Perhetyön paikan ja perhetyöntekijöiden lisäksi lasten haastatteluissa korostui vahvasti yhdessä tekeminen. Lapset kertoivat paljon tapaamisista perhetyöntekijän kanssa perhekeskuksessa. Tapaamisiin liittyi yhdessäoloa ja toimintaa, josta lapsi sai yleensä päättää. Erityisen mielekkäänä lapset kokivat toiminnalliset ja lapselle luontaiset tavat toimia, kuten pelaamisen ja ulkoilun. Myös Ervast ja Tulensalo (2006, 58) tuovat esiin, että lapselle on helpompaa, jos työntekijällä on kohtaamisen apuna käytettävissään erilaisia menetelmiä ja välineitä. Tällöin lapsen kohtaaminen ei perustu vain sanoille ja puheelle, vaan siinä mahdollistetaan lapselle luontaiset tavat toimia.

Lisäksi haastateltavat lapset toivat mielekkäinä ja mukavina asioina esiin erilaiset perhekeskuksen järjestämät leirit, retket ja kerhot. Lapset kertoivat näistä mielellään ja kuvasivat kokemuksiaan myös haastattelun aikana tekemissään piirustuksissa. Piirustuksista välittyi yhdessäolo ja tekeminen yhdessä perhetyöntekijän kanssa. Tärkeää on, että lapsen ja työntekijän kohtaamisessa löytyy luontainen ja molempia osapuolia, sekä lasta että työntekijää, miellyttävä tapa olla vuorovaikutuksessa keskenään (Känkänen 2006, 139). Ervast ja Tulensalo (2006, 59–60) painottavat, että menetelmä ei ole itse työskentelyn tavoite, vaan se on keino kuulla lasta ja mahdollistaa hänen osallisuutensa. Tällöin lasta voidaan rohkaista ker-

tomaan omia kokemuksiaan ja näkemyksiään perhetyön suhteen ja turvata lapsen oikeus suojeluun.

Tutkimuksessa lapset kokivat perhetyön tuoneen muutoksia heidän perhe-elämäänsä ja perhetyöntekijöiden vaikuttaneen myönteisesti muutoksen aikaansaamiseksi. Lisäksi haastattelemamme lapset kertoivat toivovansa jonkin tai joidenkin asioiden vielä muuttuvan perheessään. Myös Heinon (2008) tutkimuksessa tuli esiin, että lastensuojelun avohuollon työllä voidaan saada aikaan positiivisia muutoksia. Kuitenkin tutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät arvioivat lastensuojelun avohuollon työssä muutosten tapahtuvan hitaammin kuin huostaan otettujen lasten kohdalla. (Heino 2009, 66–67.) Reinikaisen (2009, 103–105) mukaan haasteena lastensuojelutyössä on eri osapuolten kokemat huolenaiheet ja niiden huomioiminen työskentelyssä. Aikuisen näkökulmasta tapahtunut muutos ei välttämättä tarkoita muutosta lapsen elämässä.

Mikäli työskentelyssä aikaansaatu muutos ei tavoita lasta, voisi olettaa, ettei työ lapsen auttamiseksi ole onnistunut. Lapsen näkökulman tavoittamiseksi ratkaisevaa on, löytyykö työntekijältä rohkeutta ja halua kuulla lasta ja arvostaa häneltä saatua tietoa. Lapsilähtöisyyden takaamiseksi tulee työntekijän olla valmis tekemään myös konkreettisia ratkaisuja lapsen edun turvaamiseksi. (Järvinen ym. 2007, 28–29.) Tällöin voi olla tarpeellista pohtia työskentelytapoja ja niiden mahdollista muokkaamista. Toisaalta joskus on myös tarpeen arvioida perhetyön riittävyttä tutkimuotona lapsen ja perheen tarpeisiin nähden. (Hurtig 2003, 195.)

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

9.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuden arviointi on osa koko tutkimusprosessia. Tutkijan tulee jatkuvasti pohtia tekemiään ratkaisuja tutkimuksen eri vaiheissa, sillä laadullisessa tutkimuksessa keskeisin luottavuuden kriteeri on tutkija itse. (Eskola & Suoranta 1998, 209, 211.) Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa olennaisesti myös se, miten tutkimusprosessi on raportoitu. Tutkimusraportin tulee olla selkeä kokonaisuus, jossa sen eri osa-alueet ovat johdonmukaisessa suhteessa toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140.) Tutkimuksen raportoinnissa haluttiin tuoda selkeästi esiin prosessin eri vaiheet, jotta se kokonaisuutena hahmottuisi lukijalle.

Laadullisen tutkimuksen luottavuuden kriteereitä ovat sen uskottavuus, siirrettävyys, luotettavuus ja vahvistettavuus. Uskottavuus luotettavuuden kriteerinä tarkoittaa tutkijan tulkintojen ja käsitteellistysten vastaavuutta tutkittavien käsityksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 138–141.) Tutkimuksessa pyrittiin vahvistamaan sen uskottavuutta käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Uskottavuutta tutkimuksessa lisäsi se, että olimme hyvin perehtyneitä aineistoon nauhoitettujen haastatteluiden kuuntelun, huolellisen litteroinnin ja haastattelumuistiinpanojen avulla. Tällöin oli mahdollista luopua omista ennako-oletuksista tutkittavan ilmiön suhteen ja tuoda esiin lasten omat näkemykset. Lasten näkemykset perhe-työstä otettiin huomioon myös tutkimuksen tulosten huolellisessa raportoinnissa antamalla tilaa myös lasten omalle kerronnalle haastatteluista poimittujen suorien lainausten avulla.

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy myös sen siirrettävyys, jolla tarkoitetaan tulosten siirrettävyyttä toiseen kontekstiin. Tarkka kuvaus kohderyhmästä ja tutkimuksen toteuttamisesta mahdollistavat tutkimuksen toteuttamisen uudelleen toisessa kontekstissa. Laadullisessa tutkimuksessa tulee ottaa huomioon, että kuitenkin sen tulokset eivät ole toistettavissa, sillä ne liittyvät siihen aikaan ja paikkaan, jossa tutkimus on toteutettu. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 138–141.) Tutki-

muksen luotettavuutta siirrettävyyden näkökulmasta heikentää se, ettei tarkkaa kuvausta kohderyhmästä ole tehty. Tällä haluttiin varmistaa lasten tunnistamattomuus. Lasten ikä- ja sukupuolijakauman tarkka kuvaus ei myöskään ole olennaista tutkimuksen tulosten kannalta.

Tutkimuksen luotettavuutta ja varmuutta pyrittiin lisäämään ottamalla huomioon ja ennakoimalla erilaisia ulkoisia tekijöitä, jotka voisivat vaikuttaa tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 138–141). Tutkimusprosessissa otettiin huomioon myös tutkimuksesta ja ilmiöstä itsestään johtuvat tekijät, jotka voisivat mahdollisesti vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Erilaiset tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tekijät olemme pyrkineet huomioimaan koko tutkimusprosessin ajan tiedostamalla ne ja varautumalla niihin.

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyy myös sen vahvistettavuus. Vahvistettavuudella tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa tehdyt tulokset saavat tukea vastaavista aikaisemmin toteutetuista tutkimuksista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 138–139.) Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa vertasimme niitä aikaisempiin aihetta käsitteleviin tutkimuksiin. Löysimme muista tehdyistä tutkimuksista yhteneviä tuloksia, jotka vahvistivat tutkimuksemme luotettavuutta.

Hirsjärven ja Hurmeen (2000, 184) mukaan tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös aineiston laatu. Luotettavuuden vahvistamiseksi työstimme haastattelurunkoa huolellisesti. Pohdimme ennalta, miten käsiteltäviä teemoja voisi haastattelutilanteessa syventää ja teimme vaihtoehtoisia lisäkysymyksiä. Kun käytetään aineiston keruumenetelmänä haastattelua ja haastatellaan lapsia, tulee kuitenkin muistaa, ettei kaikkeen voi ennalta varautua. Havaitimme haastattelujen toteuttamisen jälkeen, että meillä olisi ollut kehittämisen varaa kysymysten muotoilussa. Vaikka tiedostimme avointen kysymysten merkityksen, emme pystyneet hyödyntämään niitä koko haastattelun ajan vaan joissain kohdissa päädyimme tarjoamaan lapselle vastausvaihtoja. Tämä tuli esiin erityisesti niiden teemojen kohdalla, joita lapsi ei oma-aloitteisesti tuonut esiin. Tutkimuksen luotettavuutta heikensikin mielestämme se, ettemme kuunnelleet haastattelujen tallenteita eri haastatte-

lujen välillä. Tällöin haasteet kysymysten asettelussa olisi voitu havaita jo aiemmin.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuulla, mitä lapset kertovat, ei pohtia sen totuudellisuutta. Tällöin kritiikki lapselta saadun tiedon luotettavuutta kohtaan ei ole oleellinen tutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoitukseen pohjautuen halusimme tuoda lasten näkemykset esiin aineiston analyysissä ja tutkimuksen raportoinnissa. Arvostaessamme lasten kertomaa jätimme omat ennakko-oletuksemme tutkimuksessa taka-alalle. Koimme tämän lisäävän tutkimuksen luotettavuutta merkittävästi.

9.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyys liittyy vahvasti tutkimuksen luotettavuuteen ja uskottavuuteen. Hyvää, laadukasta tutkimusta ohjaa eettinen sitoutuneisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127.) Eettisyyden pohtiminen tutkimuksen valinnoissa ja päätöksissä on osa koko tutkimusprosessia. Tutkimusetiikkaan sisältyy myös tutkijoiden ammattietiikka erilaisine eettisine periaatteineen, normeineen ja arvoineen. (Kuula 2006, 11, 23.) Tutkimuksen laadukkuuden ja eettisyyden vahvistamiseksi olemme pohtineet tutkimuksen eettisyyttä sen kaikissa vaiheissa aina aiheen valinnasta tutkimuksen päättymiseen asti. Vastuu tutkimuksen eettisyydestä on tutkijalla itsellään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 133).

Eettisyyden pohdinta alkoi tutkimusaihetta valittaessa. Mietimme, mitä tutkijoina haluamme tarkastella, ja mitä pidetään tärkeänä. Aiheen valinnan eettisyyteen liittyen pohdimme myös, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja miksi tutkimukseen ryhdytään. Halusimme tuoda lasten näkemykset esiin lasten tarpeet ja luontaiset toimintatavat huomioiden. Eettisyys tutkimusprosessin alkuvaiheen päätöksissä ja valinnoissa tulee esiin tutkimuksen määritellyssä tarkoituksessa ja tutkimustehtävän asettelussa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 29–30).

Pohtiessamme tutkimuksen eettisyyttä meidän tuli huomioida erityisesti lasten haastatteluun liittyvät eettiset kysymykset. Lasten haastattelun etiikassa on kyse siitä, mikä on tutkijan vastuu lapsista ja mitä lapsilta voi haastattelutilanteessa

kysyä. Erityisen ajankohtaiseksi nämä kysymykset tulevat silloin, kun lapsia haastatellaan heidän elämäänsä liittyvistä sosiaalisista ongelmista. (Ritala-Koskinen 2001, 159.)

Tutkijan tulee turvata lapsen oikeudet ja hyvinvointi asettaen nämä kaiken muun edelle. Hänen velvollisuutenaan on taata luottamuksellisuus tutkimusprosessin kaikilla osa-alueilla varmistuen tutkittavien tunnistamattomuus sekä tutkimusaineiston asianmukainen säilytys ja hävittäminen. Lisäksi tutkittavilla on oikeus odottaa tutkijalta vastuuntuntoa. Tutkijan on noudatettava lupaamiaan sopimuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Lapsi ei yksinään voi päättää haastatteluun osallistumisesta (Alasuutari 2005, 147). Sekä tutkimuseettisten että lainsäädännöllisten syiden vuoksi sovimme lapsen osallistumisesta vanhemman kanssa. Lapsen haastattelun nähdäänkin toteutuvan aina vähintään niin sanotussa kolmiosuhteessa, jossa lapsen vanhempi on luvan vuoksi osallisena tutkimuksessa, vaikka hän ei itse olisikaan sen tiedon tuottajana (Alasuutari 2005, 147). Haastatteluun liittyvät eettiset kysymykset huomioiden kerroimme tutkimukseen osallistuneille lapsille sen tavoitteet, menetelmät ja tarkoituksen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Koimme tärkeänä käyttää lapsen kieltä, jotta lapsi ymmärtää mihin on osallistumassa. Korostimme osallistumisen vapaaehtoisuutta ja varmistimme lapsen halukkuuden osallistua tutkimukseen vielä ennen haastattelun alkua.

Ritala-Koskinen (2001, 164) näkee lasten haastattelujen toteutuvan parhaiten kahdenkeskisessä vuorovaikutuksessa ryhmähaastattelujen sijaan. Käyttämällä yksilöhaastatteluita haluamme varmistaa, että kaikki haastateltavat tulevat kuulluksi. Lasten haastattelemineen yksittäin antaa tilaa yksilöllisten kokemusten selvittämiseen. (Helavirta 2007, 631–632.) Ritala-Koskinen (2001, 164) tuo esiin, että etenkin perhe-elämän ja läheissuhteiden yksityiskohdista keskusteltaessa etuna on lapsen yksilöhaastattelu. Tällöin voidaan mahdollistaa lapselle yksityisyyden säilyttäminen.

Lapsen haastattelutilanteessa tulee ottaa huomioon lapsen herkkyys aistia tunnelmaa. Lapsi havaitsee, onko tilanteessa tai lapsen ja haastateltavan suhteessa esille otettavien asioiden vaatimaa turvaa, tilaa ja edellytyksiä. (Hurtig 2006, 172, 183.) Koemme tärkeänä, että haastateltava lapsi voi tuntea olonsa turvalliseksi, valitsi hän sitten kertomisen tai vaikenemisen. Parhaimmillaan haastattelu on lapselle positiivinen kokemus, jossa hän on saanut olla aikuisen jakamattoman huomion, kunnioituksen ja kuuntelun kohteena (Ritala-Koskinen 2001, 159). Helavirran (2007, 630) mukaan tutkimukseen osallistuminen voikin olla lapselle kokemukse-
na voimaannuttava ja avata uusia näkökulmia omaan elämään.

10 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli kuulla, mitä lapset kertovat lastensuojelun perhetyöstä. Tarkoituksena oli tuoda lasten ääni esiin ja mahdollistaa yhteistyökumppanimme työn kehittäminen. Tutkimuksessa selvitettiin lasten käsityksiä perhetyöstä, sitä toteuttavista ihmisistä ja sen toteutumispajoista. Lisäksi selvitettiin, mitkä asiat lapsi kokee mielekkäänä perhetyössä. Koemme, että tutkimuksemme toi esiin tärkeää tietoa lasten näkemyksistä lastensuojelun perhetyöstä. Yhteistyötahomme näkee lapsen yksilöllisen kohtaamisen tärkeänä osana työtään, ja tutkimuksen avulla heillä on mahdollisuus kehittää työskentelyään.

Lasten kuuleminen ja lapsilta saadun tiedon arvokkuus on tärkeä osa kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä. Lapsen yksilöllinen kohtaaminen ja kuuleminen nähdään tärkeänä, mutta haasteellisena tehtävänä. (Ritala-Koskinen 2001, 146.) Lasten äänten tavoittaminen on tärkeää myös lastensuojelutyön kehittämiseksi (Pölkki 2004, 310; Follesø & Mevik 2010, 110). Tutkimuksessa halusimmekin kuulla lasten näkemyksiä lastensuojelun perhetyöstä ja mahdollistaa yhteistyökumppanimme työn kehittäminen. Haastateltujen lasten kertomassa korostuivat heidän kokemuksensa perhetyöstä sen toteutumispaikan, työntekijöiden ja toiminnan kautta.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että lapsen osallisuus lastensuojelun perhetyössä vaihtelee. Lasten osallisuus lastensuojelun perhetyössä toteutui hei-

dän kanssaan tehtävässä työssä. Lapsen osallisuus näkyi vahvana lapsen ja perhetyöntekijän kahdenkeskisissä tapaamisissa perhekeskuksessa muiden perhetyöntöskentelymuotojen, kuten keskustelujen, jäädessä lasten kertomassa vähemmälle huomiolle. Lasten kertoman mukaan heidän kuulemisensa ja huomioimisensa osallisuuden vahvistamiseksi eivät toteutuneet lastensuojelun perhetyön prosessin kaikilla osa-alueilla.

Yhteneviä tuloksia lasten osallisuuden rakentumisesta lastensuojelun perhetyössä on saanut myös Kaikko (2004, 50–51) tutkimuksessaan. Hänen mukaansa lasten osallisuus näkyi lasten kanssa tehtävässä työssä, mutta sitä ei välttämättä koettu tavoitteellisenä työnä suhteessa varsinaiseen perhetyön tavoitteeseen. Lasten osallisuus ei myöskään toteutunut lastensuojelun perhetyöhön liittyvissä keskusteluissa ja neuvotteluissa. Lapset määrittyivät niissä vanhempiensa kautta. Myös Hurtig (2003) on saanut yhteneviä tuloksia lapsen aseman ja osallisuuden problemaattisuudesta lastensuojelun perhetyössä. Lasten auttamisen koetaan toteutuvan vanhempien kautta, ja lapset jäävät työskentelyssä usein aikuisten varjoon.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella työn luonteen lapsilähtöisyys vaihtelee lastensuojelun perhetyössä. Lasta ja hänen toiveitaan kuullaan toimintaan ja sen suunnitteluun liittyen, mutta ei välttämättä perhetyön prosessiin liittyen. Yhteneviä tuloksia on saanut myös Kaikko (2004, 50–51) tutkimuksessaan. Lastensuojelutyötä tulisi tehdä lapsilähtöisesti lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Lapsi tulisi nähdä auttamistyön keskiössä myös silloin, kun työtä tehdään vanhempien kanssa. Tällöin työntekijän rooli osallisuuden edellytysten luojana korostuu (Hotari ym. 2009, 119). Lisääntynyt ymmärrys lapsen oikeudesta suojeluun on tuonut uusia toimintatapoja lapsen yksilölliseen kohtaamiseen (Forsberg & Kröger 2010, 3).

Mielestämme tämä tutkimus tuo tärkeää tietoa lastensuojelun perhetyöstä lasten näkökulmasta. Sen tulokset ovat hyödynnettävissä lastensuojelutyötä kehitettäessä. Sekä eri perhetyötä tekevät yksiköt ja perhetyöntekijät että muut lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset voivat peilata työtään ja työskentelytapaansa tutkimustuloksiin. Tällöin mahdollistuu työn luonteen kehittäminen lapsilähtöisem-

pään suuntaan. Lapsen yksilöllisen kohtaamisen ja kuulemisen tulisi olla osa kaikkea lasten kanssa tehtävää työtä. Sen ei tulisi rajautua myöskään minkään tietyn ammattiryhmän erityisosaamiseksi vaan olla osa jokaisen lapsen kanssa työskentelevän ammattilaisen työnkuvaa.

Tutkimuksemme avulla voidaan herättää ajatuksia, keskustelua ja uusia näkökulmia lastensuojelun perhetyöhön ja lapsen asemaan liittyen. Työntekijät voivat pohtia omaa työskentelyään ja toimintatapojaan työn lapsilähtöisyyden kehittämiseksi. Tutkimus ei sellaisenaan ole toistettavissa, mutta se tuo esiin tärkeää tietoa haastateltujen lasten näkemyksistä perhetyöstä tutkimuksen toteuttamishetkellä. Tutkimus voi tuoda myös uusia näkökulmia lapsen kohtaamiseen ja kuulemiseen. Haluamme tutkimuksemme kautta tuoda esiin, että lapsen kohtaaminen voisi olla luontainen osa työtä ja sen arkea.

Tutkimusta tehdessämme esiin nousi mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Jo aihetta ja tutkimusmenetelmää valitessamme mietimme, että olisi mielenkiintoista toteuttaa vastaavanlainen tutkimus osallistuvan havainnoin keinoin. Perhetyön erilaisia työskentelymuotoja havainnoimalla tutkimuksesta voisi tulla moniulotteisempi. Lapsen osallisuudesta lastensuojelun perhetyön prosessissa saisi erilaisia näkökulmia havainnoimalla tilanteita, joissa lapsi ei fyysisesti ole läsnä. Lisäksi osallistuvan havainnoinnin keinoin voisi tutkia lastensuojelun perhetyön osapuolten välisiä suhteita. Kiinnostavaa olisi tutkia eri osapuolten välisiä oikeuksia ja velvollisuuksia sekä niiden toteutumista lastensuojelutyössä.

On myös kiinnostavaa pohtia, millaiseksi tutkimusaineisto olisi muodostunut, jos olisimme käyttäneet lasten ryhmähaastattelua yksilöhaastattelujen sijaan. Tällöin keskeisimmäksi osaksi aineistoa olisivat voineet muodostua lasten väliset keskustelut. Haasteena ryhmähaastattelussa on kuitenkin se, saavatko kaikki lapset, myös ujut ja arat, äänensä kuuluviin. Pohdimme myös, olisiko tutkimuksemme aineistosta tullut laajempi ja moniulotteisempi, jos olisimme analysoineet lasten piirustuksia. Koimme kuitenkin, ettei meillä ollut tarvittavaa tietämystä aiheesta tai aikaakaan opinnäytetyön puitteissa. Lasten tuotosten, esimerkiksi piirustuksen, tutkiminen voisi olla yksi kiinnostava jatkotutkimusaihe. Tällöin voisi olla mahdol-

lista päästä kosketuksiin niiden ajatusten ja kokemusten kanssa, jotka ovat lapselle vaikeampia sanallistaa.

Mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena näemme saman kohderyhmän tutkimisen esimerkiksi kymmenen vuoden kuluttua. Olisi kiinnostavaa tutkia, miten lasten näkemykset lastensuojelun perhetyöstä muuttuisivat ajan myötä ja mitkä asiat perhetyöstä olisivat jääneet lapsille mieleen. Tällöin mahdollistuisi myös vertailu kahden tutkimuksen tulosten välillä. Lisäksi jatkotutkimus saman kohderyhmän kanssa mahdollistaisi myös oman tutkijan roolin kehittymisen tarkastelun.

Vahvuutenamme tutkimusprosessissa koemme parityöskentelyn, joka mahdollisti työskentelyn pohtivan ja keskustelevan luonteen. Työskentely parin kanssa mahdollisti ajatusten, mielipiteiden ja näkökulmien jakamisen sekä vertaistuen hyödyntämisen. Uskomme, että parityöskentely vahvisti myös tutkimuksen laadukkuutta. Opinnäytetyöprosessi oli meille molemmille ensimmäinen eikä aikaisempaa kokemusta tutkijana toimimisesta ollut. Tutkimusprosessissa opimme sinnikkyyttä ja joustavuutta. Se tuki myös ammatillista kasvuamme monipuolisesti vahvistaen luottamusta itseemme ja omiin kykyihimme prosessin edetessä.

Suurimpana haasteena tutkimusprosessissa koimme aikaisemman tutkijakokemuksen puuttumisen. Tutkimuksen toteuttaminen aina aiheen valinnasta ja rajaamisesta tutkimuksen raportointiin ja viimeistelyyn oli meille uutta. Tällöin se vaati erityistä paneutumista aiheeseen, mikä vei paljon aikaa prosessissa. Lisäksi aikaisemman kokemuksen puuttuminen toi meille tutkijoina epävarmuutta. Erityisen haasteellisena koimme aineiston analyysivaiheen ja sen aloittamisen, sillä halusimme tuoda esiin nimenomaan lasten näkemykset aiheesta. Tämä vaati meiltä rohkeutta luopua omista ennakkokäsityksistämme, jotta tutkimuksemme tarkoitus ja tehtävä toteutuisivat.

Opinnäytetyön tekeminen antoi meille ensimmäisen kokemuksen tutkimuksen toteuttamisesta ja tutkijan roolista. Molempien mielenkiintoa vastaava aihe takasi sen, että motivaatiomme ja halumme perehtyä aiheeseen säilyi koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksen tekeminen oli mielenkiintoinen ja innostava prosessi.

Sillä oli mielestämme suuri merkitys ammatillisuutemme kehittämisessä ja opintojen kokoavana tekijänä. Kaiken kaikkiaan olemme tyytyväisiä tekemäämme tutkimukseen sekä tutkimusprosessiin kokonaisuutena.

LÄHTEET

Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 47–81.

Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2002. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 263. Helsinki: Stakes.

Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 17–46.

Eronen, T., Laakso, R. & Pösö, T. 2010. Now you see them – now you don't: institutions in child protection policy. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 147–159.

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006. Helsinki: Heikki Waris -instituutti [viitattu 23.3.2010]. Saatavissa: <http://www.socca.fi/aineistot/Kohkaraportti.pdf>

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.

Follesø, R. & Mevik, K. 2010. In the best interest of the child? Contradictions and tensions in social work. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 97–111.

Forsberg, H. 1998. Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 5–18.

Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) 2010. Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press.

Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. 2010. From welfare to illfare: public concern for Finnish childhood. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 47–64.

Heino, T. 2005. Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa Hänninen, S., Karjalainen, J. & Lahti, T. (toim.) Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki: Stakes.

Heino, T. 2007. Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes [viitattu 10.3.2010]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T30-2007-VERKKO.pdf>

Heino, T. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Stakes [viitattu 10.3.2010]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/T9-2008-VERKKO.pdf>

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.

Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista herkistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):6. [viitattu 11.3.2010]. Saatavissa: <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/92DEABD1-8BCB-48A7-BCAC-6AC3D20DE9E3/0/helavirta.pdf>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Tampereen yliopisto: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos [viitattu 11.3.2010]. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Saatavissa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01636.pdf>

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapsen lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.

Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M. & Virolainen, A. 2007. Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita Prima.

- Kaikko, K. 2004. Lastensuojelun avoperhetyön kuntoutumista tukevat elementit. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos [viitattu 30.3.2010]. Lisensiaattityö. Saatavissa: http://www.ulapland.fi/includes/file_download.asp?depid=16345&fileid=6386&file=20050614082401.pdf&pdf=1
- Kaikko, K. & Friis, L. 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 76–88.
- Kuronen, M. & Lahtinen, P. 2010. Supporting families: the role of family work in child welfare. Teoksessa Forsberg, H. & Kröger, T. (toim.) Social work and child welfare politics. Through Nordic lenses. Bristol: Policy Press, 65–81.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Känkänen, P. 2006. Taidelähtöiset työmenetelmät lastensuojelussa. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtauksia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 129–148.
- Lahikainen, A. 2001. Lasten kuuntelemisesta ja sen esteistä. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 21–46.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Annettu Helsingissä 13.4.2007.
- Myllärniemi, A. 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2007. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Möller, S. 2005. Suunnitelmallinen työ tekee lapsesta asiakkaan. Teoksessa Reijonen, M. (toim.) Voimaa perhetyöhön. Arjen tuki ja ammatilliset verkostot. Jyväskylä: PS-kustannus, 61–69.

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisesssä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämissohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry [viitattu 23.3.2010]. Saatavissa: <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/1911491/mit%C3%A4%20mielt%C3%A4!%20raporttiCS3.pdf>

Perhekeskus. 2007. Laatukäsikirja.

Perhetyö. 2009. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti.fi [viitattu 3.3.2010]. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/>

Pölkki, P. 2004. Lastensuojelutyön tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 270–319.

Pösö, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

Rantalaiho, U-M. 2006. Kun ei tule kuulluksi – lapsiperheiden vanhempien kokemuksia arjesta ja avun tarpeista. Teoksessa Hokkanen, L. & Sauvola, M. (toim.) Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 46–77.

Reinikainen, S. 2007. Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Helsinki: Stakes [viitattu 21.3.2010]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/raportit/R7-2007-VERKKO.pdf>

Reinikainen, S. 2009. Kielen katse ja puheen paino. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 101–111.

Ritala-Koskinen, A. 2001. Lasten haastattelu tutkijan haasteena. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. (toim.) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere

University Press, 145–169.

Räty, T. 2004. Oikeusturvatekijät lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 85–104.

Stakes. 2009. Lastensuojelu 2008. [viitattu 20.3.2010]. Saatavissa:
<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Taskinen, S. 2008. Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Oppaita 65.
Helsinki: Stakes.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje ja haastatteluostumus perhetyön asiakasperheille

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Saatekirje perhetyön asiakasperheille

Hei!

Olemme sosionomiopiskelijat Anna Erkkilä ja Milla Alenius Lahden ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä, joka käsittelee alakouluikäisten lasten kokemuksia kotiintehtävästä lastensuojelun perhetyöstä. Tavoitteenamme on kuulla lasten kokemuksia, tuoda lasten ääni esiin sekä mahdollistaa X:n perhetyön kehittäminen. Tämän kirjeen myötä pyydämme suostumusta lapsenne osallistumisesta tutkimukseen sekä vanhemmalta että lapselta itseltään.

Haastattelutilanteessa edetään lapsen ehdoilla varmistaen vielä lapsen halukkuus osallistua tutkimukseen. Toteutamme lapsen haastattelun X:n perhekeskuksen tiloissa ja haastattelun kesto on noin tunti.

Tutkimukseemme osallistuminen on vapaaehtoista ja luottamuksellista. Haastattelussa saatuja tietoja käytetään tutkimuksessa niin, ettei ulkopuolinen pysty tunnistamaan haastateltavaa. Haastattelut äänitetään ja niistä kerätyt tiedot säilytetään salassapitomääräykset huomioiden. Tutkimuksen valmistuttua aineisto hävitetään asianmukaisesti.

Mikäli haluatte lisätietoa, teillä on kysyttävää tutkimuksesta tai haluatte tavata meidät ennen haastattelua, ottakaa rohkeasti yhteyttä perhetyöntekijäänne (puh. 050-XXXXXXX) tai suoraan meihin sähköpostilla: anna.erkkila@lpt.fi.

Ystävällisin terveisin,

Anna Erkkilä ja Milla Alenius

Suostumus haastateltavaksi

SUOSTUMUS

Huoltajan suostumus

Lapseni _____ saa osallistua Anna Erkkilän ja Milla Aleniuksen toteuttamaan tutkimukseen, joka käsittelee alakouluikäisten lasten kokemuksia kotiintehtävästä lastensuojelun perhetyöstä.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____

Lapsen suostumus

Minä _____ olen halukas osallistumaan Anna Erkkilän ja Milla Aleniuksen toteuttamaan tutkimukseen, joka käsittelee alakouluikäisten lasten kokemuksia kotiintehtävästä lastensuojelun perhetyöstä.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus _____

Nimen selvennys _____

Teemahaastattelurunko

Aloitus

- esittäytyminen
- tutkimuksesta kertominen
- lapsen osallistumishalukkuuden varmistaminen
- haastattelutilanteesta kertominen
- piirustuksen ohjeistus

1. TEEMA: Lastensuojelun perhetyö

- perhetyö
- perhetyöntekijät
- ensimmäinen tapaaminen
- perhetyön mielekkyys
- perhetyöhön liittyvä toiminta

2. TEEMA: Lapsi lastensuojelun asiakkaana

- kotikäynnit
- perhetyöhön liittyvät keskustelut
- lapsen osallisuus
- lapsen keskustelutoiveet
- perhetyön tuomat muutokset ja työntekijöiden vaikutus niihin

3. TEEMA: Lapsilähtöisyys lastensuojelussa

- lapsen kuuleminen
- lapsen mahdollisuus vaikuttaa
- lapsen toiveet perhetyöhön liittyvästä toiminnasta
- perhetyöhön liittyvän toiminnan suunnittelu
- lapsen ja työntekijän välinen suhde

Lopetus

- kiittäminen
- lapsen kokemus haastattelusta
- haluaako lapsi kertoa vielä jotain, mitä emme osanneet kysyä
- lasta mietityttävät asiat ja mahdolliset kysymykset
- piirustuksen katselu